Ljusdals Kommun

Ortsanalys

Ljusdal

Rapport utförd av Ann Lindqvist, ARKALI, 2006, på uppdrag av Ljusdals kommun
Faktauppgifter är reviderade 2008-2009 av Samhällsplanering, Ljusdals kommun

Foto
Där inget annat anges är foto taget av Samhällsplanering, Ljusdals kommun
Bildmotiv framsida: vy mot Ljusdals tätort

Layout
Samhällsplanering, Ljusdals kommun

Tryck
Ljusdals kommun, Interntryckeriet

© 2009 Ljusdals kommun

Förord

Området där Ljusdals tätort nu ligger har varit bebott under flera tusen år. Fram till slutet av 1800-talet var Ljusdal med omnejd fortfarande en jordbruksbygd, men när Norra stambanan färdigställdes 1880 påbörjades utvecklingen från sockencentrum i jordbruksbygden till stationssamhälle. Därefter har utvecklingen fortsatt och idag är Ljusdal en modern centralort i kommunen.

Tätorternas betydelse för en trakts och en kommuns tillväxt poängteras alltmer. Boverket har på uppdrag av regeringen utvecklat en metod för ortsanalyser till stöd för kommunernas arbete att utveckla sina tätorter. Arbetssättet grundar sig på den norska metoden ”stedsanalys”. Genom en systematisering av kunskap ska en orts historia samt dess aktuella situation och förutsättningar förstås. En ortsanalys beskriver också tätortens karaktär och dess identitet och vad som är viktigt att ta fasta på för en positiv utveckling av densamma.

I denna ortsanalys fokuseras på tre ämnesområden:

- ortens historia, landskap och bebyggelse
- orten som livsmiljö
- ortens roll och förhållande till omgivningen

Meningen med ortsanalysen är, förutom att vara ett planeringsunderlag för kommunens översiktliga planering, också fungera som grund för fortsatta diskussioner i den långsiktiga fysiska planeringen. Tanken är att det även ska göras ortsanalyser för Färila och Järvsö.

Ortsanalysen är inte styrande och ställer inga krav, utan fungerar som ett kunskapsunderlag. Den kommer inte att antas av kommunfullmäktige och kan därför uppdateras utan formella beslut.

Ortsanalysen har utförts av ARKALI, Arkitekt SAR/MSA Ann Lindqvist, på uppdrag av Samhällsbyggnadsförvaltningen i Ljusdals kommun.

Resultatet sammanfattas i styrkor och svagheter samt hur Ljusdals kvalitéer kan förbättras och utvecklas.

Det faktamaterial och de förslag som kommit fram under arbetet med ortsanalysen är en väsentlig grund för det pågående arbetet med att revidera den gällande översiktsplanen.

Innehållsförteckning

Geografi..... 6
Regionen..... 7
”Tätortstriangeln”.....8
Näringsliv..... 9
Historia..... 12
Äldre tid..... 12
Jordbruksbygd..... 14
Järnvägen..... 15
Befolkning och bebyggelse i tätorten.....17
Landskap och grönstruktur.....22
Ljusnan..... 22
Grönska och parker..... 24
Fritid och rekreationsområden.....26
Huvudstrukturer..... 30
Funktioner 36
Centrum och institutioner..... 36
Bostadsområden.....38
Verksamhetsområden.....39
Offentlig verksamhet 40
Handel och service..... 42
Trafikmönster 44
Biltrafik och vägnät 44
Gång- och cykeltrafik 46
Kollektivtrafik.....48
Livsmiljö 50
Dagpuls.....50
Kvällspuls.....51
Kultur och nöjen 52
Starka och svaga sidor.....54
Starka sidor.....54
Svaga sidor 57
Sammanfattning och rekommendationer 60
Ljusdals identitet 60
Utveckling av centrum.....61
Skapa ett torg, Trafiken på Norra Järnvägsgatan, Utveckling av Östernäsområdet, Utveckling av Åkerstaområdet.....62
Karaktärsfulla infarter.....63
Natur, Sociala livet.....64

Geografi

Vy söderut från Kolsvedjaberget mot Ljusdal. I bilden syns bland annat Växnan, del av Sörkämsta, kyrkan och Ljusnan.

Ljusdals kommun i västra Hälsingland består av höglänta vidsträckta skogsområden. Den odlingsbara marken finns i anslutning till de stora vattendragen Ljusnan, Växnan och Sillerboån samt i mycket smala och begränsade partier längs Hennans dalgång.

Samhället Ljusdal ligger huvudsakligen på sydsidan av Kläppa- eller Gärdeåsen som drar genom orten och som slutar västerut vid Knekarbacken och Sörkämsta. Landskapsbilden kring samhället domineras av älven, de många sjöarna och av de omgivande bergen som bildar ett dramatiskt skogslandskap. Vid samhället gör älven en kraftig krökning som omsluter de två sjöarna Borrsjön och Vikarsjön, ursprungligen en del av Ljusnan. Även Kyrksjön som står i direkt kontakt med Ljusnan genom en slingrande åförbindelse, Grovan, var ursprungligen en del av Ljusnan.

Edänge- och Edeforsarna söder om Ljusdals samhälle utgör de sista forsarna längs älven innan den flyter genom jordbruksbygden förbi Järvsö och ut i Tevsjön. Vid Edänge sluter sig skogen nära inpå älven. Forsarna besöks av fiskare som här finner utmärkta strömfiskevatten och av naturintresserade som söker intressanta biotoper vid forsarna och i de myrar och lövslyområden som där omger älven.

Regionen

Den gamla regionindelningen gäller fortfarande, vilket betyder att den region som Ljusdals kommun ingår i är Gävleborgs län. Gävleborgs län omfattar landskapen Gästrikland och Hälsingland med sina olika karaktärer. Hela regionen, förutom Gävle och Sandvikens kommuner, har tappat i befolkning under senare år. Det beror på att dödstalen är högre än födelsetalen och på att utflyttningen är större än inflyttningen till kommunerna. Idag riktar Gävle kommun och vissa andra kommuner sitt intresse mot Mälardalen. Nordanstigs kommun riktar sitt intresse mot Sundsvalls kommun.

Att profilera Hälsingland och att stärka samarbetet mellan kommunerna där skulle kunna gynna Ljusdals kommun. Det handlar då särskilt om älvdalens kulturlandskap och om hälsingegårdarna som bas för utveckling av en småskalig turism.

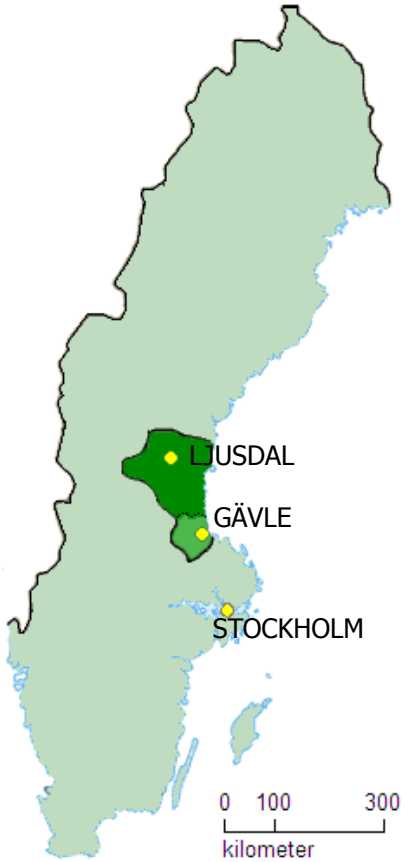

Ljusdals läge i Sverige: Ljusdal ligger i landskapet Hälsingland som gränsar till landskapet Gästrikland, vilka tillsammans bildar Gävleborgs län med residensstaden Gävle.

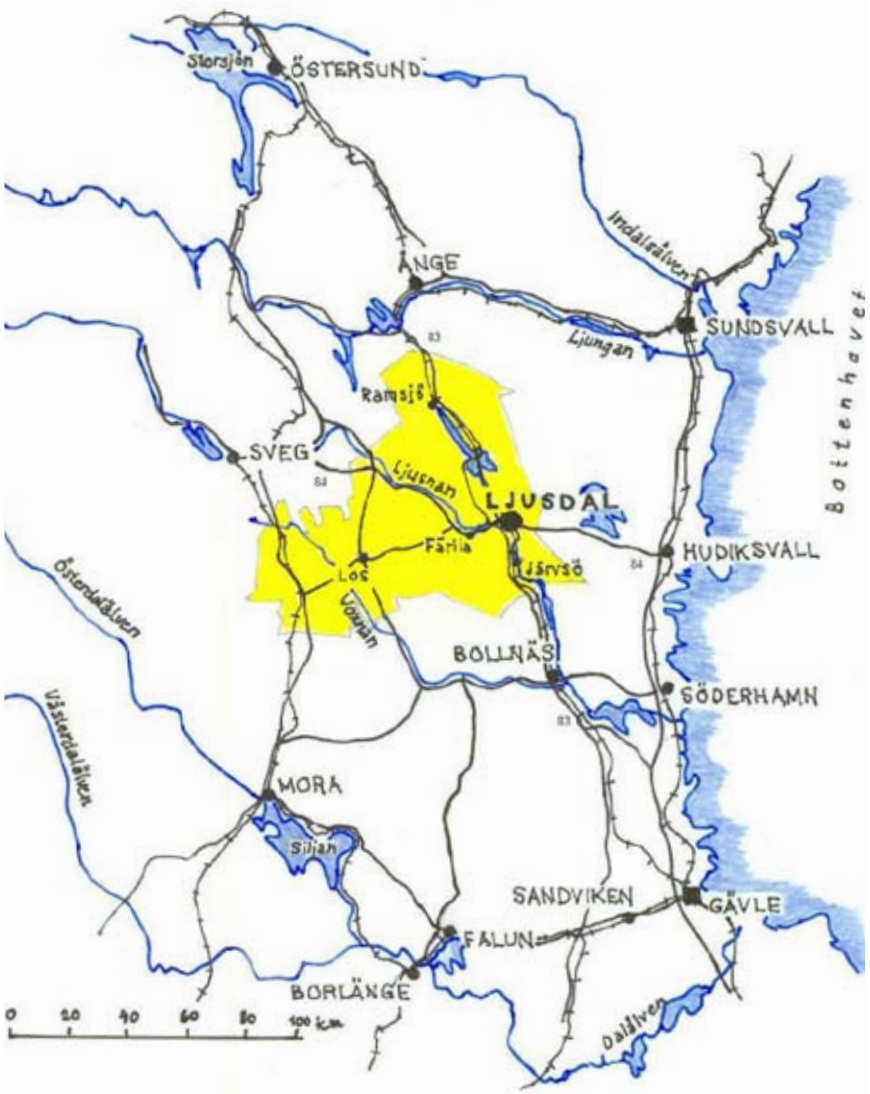

Ljusdals geografiska omgivning: Ljusdals kommun gränsar, förutom till hälsingekommuner, till kommuner i landskapen Dalarna, Härjedalen, Jämtland och Medelpad.

forts. Geografi

forts. Regionen

Riksväg 83 och riksväg 84 passerar genom Ljusdals tätort. Riksväg 83 klassas som regionalt stråk och utgår från E4 strax norr om Tönnebro och viker av i nordvästlig riktning mot Bollnäs. Vägen följer sedan Ljusnans västra sida upp till Ljusdal, korsar älven och fortsätter mot Ånge. Riksväg 84, som också är ett regionalt stråk, går mellan Hudiksvall och Sveg. Genom Ljusdals tätort går vägen via Norra Järnvägsgatan och gemensamt med väg 83 över älvbron och vidare mot Sveg.

Vägarnas viktigaste funktion är att binda samman inland och kust samt att möjliggöra transporter i nord-sydlig riktning inom regionen. Vägarna har stor betydelse för inlandets transporter av bl.a. virke samt för turism och friluftsliv.

Hälsingegården Kils i Storhaga. Foto: Birgitta Esbjörnsson.

”Tätortstriangeln”

Ljusdals samhälle ligger på ungefär lika långt avstånd, ca 1,5 mil, från kommunens övriga större tätorter, Järvsö och Färila. Detta har föranlett benämningen ”tätortstriangeln” på området som anses ha en speciell växtkraft inom kommunen. ”Tätortstriangeln” ligger i Ljusnans älvdal och utgörs av gammal jordbruksbygd, medan övriga kommunen huvudsakligen består av skogslandskap. Huvuddelen av kommunens befolkning bor inom ”tätortstriangeln”.

De tre tätorterna inom ”tätortstriangeln” har olika profiler, som ska stärkas, och samverkan kan ske genom att utnyttja särarterna. Orterna ska komplettera varandra, varvid Ljusdal kan profileras som handels- och servicecentrum. Färilas profil kan stärkas avseende småindustri och vildmarksturism och Järvsös profil kan stärkas vad gäller kultur, fritid och turism och då såväl vinter- som sommarturism.

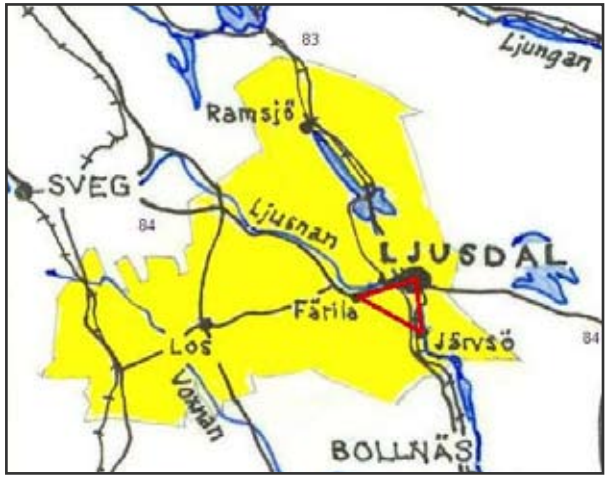

Tätortstriangeln Järvsö-Ljusdal-Färila.

Näringsliv

Det sägs att näringslivet i kommunen har ”tre ben att stå på”, nämligen verkstadsföretag, tjänsteföretag samt turist- och besöksnäringen. Det sista finns inte i så stor utsräckning i Ljusdals samhälle.

Ljusdals kommun ingår i Mål 2-området vad gäller EU:s strukturfonder. Det innebär att företag, organisationer och föreningar kan få stöd för att stärka den regionala konkurrenskraften och sysselsättningsstrukturen.

Det finns en tradition att samverka mellan företagen i Ljusdal och då särskilt mellan verkstadsföretagen. Samverkan har utvecklats till att även omfatta andra branscher tack vare Närljus försorg. Närljus är en näringspolitisk stiftelse som funnits sedan 1986, ansvarig för kommunens näringslivsutveckling. Närljus har även som uppgift att utveckla relationerna med grannkommunerna främst genom samarbete inom ”Tillväxt Hälsingland”, som bildats på initiativ av Hälsingerådet. Styrkan i Ljusdals kommun är småföretagandet. Det finns ca 1500 företag på ca 20 000 invånare, vilket innebär att det inte har så stora effekter på kort sikt om något företag läggs ner.

Företagscentrum i Norrkämsta.

forts. Geografi

forts. Näringsliv

Det som behövs i Ljusdals kommun specifikt är arbetstillfällen för unga. Företagen anser att den arbetskraft som finns inte har rätt kompetens för deras behov och önskar därför att pengar satsas för att reglera detta.

Vid Utvecklingscentrum finns möjlighet att bedriva högskolestudier på distans och där kan utbildningar även skräddarsys för företagsbehov.

Utvecklingscentrum.

Resurser från statligt håll satsas på Gävle högskola, som ligger ca 18 mil från Ljusdals samhälle. Högskolan har uppdraget att inrikta utbildningen så att den stärker regionen. Så sker inte idag, utan högskolans ambitioner inriktas mer på satsningar som stärker möjligheterna att utnämnas till universitet.

Översiktskarta över Ljusdals tätort, 2006.

Överst: Ljusnan sett från stranden vid Älvvallen.
Nederst: Norra Järnvägsgatan vid Prix.

Viktiga slutsatser

- Ljusdals kommun utgör en naturskön del av Hälsingland. Där samhället Ljusdal ligger domineras landskapet av älven, de många sjöarna och de skogklädda bergsomgivningarna.

- Ett stärkt samarbete mellan kommunerna inom Hälsingland skulle kunna gynna Ljusdals kommun.

- Riksväg 83 och riksväg 84 passerar genom Ljusdals tätort. Vägarna är klassade som viktiga regionala stråk, vilket betyder mycket genomfartstrafik i samhället men också många människor som passerar orten.

- Ljusdal utgör tillsammans med Färila och Järvsö den sk ”tätortstriangeln”. Området har en speciell växtkraft inom kommunen och orterna ska komplettera varandra, varvid Ljusdals tätort föreslås stärkas som handels- och servicecentrum.

- Näringslivet i kommunen kan sägas ha ”tre ben att stå på”, nämligen verkstadsföretag, tjänsteföretag samt turist- och besöksnäringen. Det finns en tradition att samverka mellan företagen och mellan kommunen och näringslivet.

- Det saknas arbetstillfällen för ungdomar.

- **Det är viktigt att bibehålla och utveckla möjligheterna till förvärvsarbete i Ljusdal och särskilt för ungdomar.**

Historia

Äldre tid

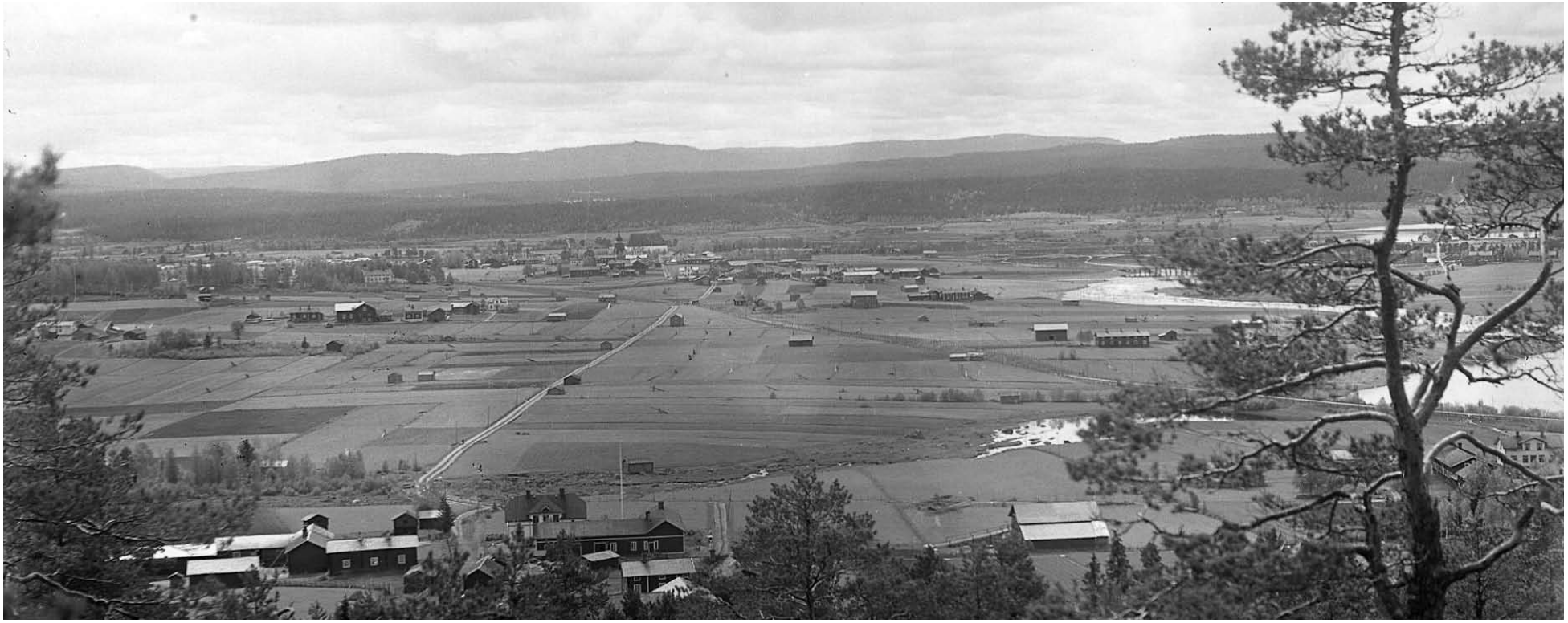

Vy söderut från Kolsvedjaberget mot Sörkämsta, under första halvan av 1900-talet. Foto: Kila-Jonas bildarkiv, www.helsingebilder.se.

Ljusdalsbygden har varit bebodd sedan början av vår tideräkning och redan under förhistorisk tid bodde kringvandrande folkstammar tidvis i dalgången. De geografiska betingelserna var väl lämpade för åkerbruk och boskapsskötsel och älvdalen var en viktig farled för resande med båt, till fots eller med häst. Vid Ljusdal, där flera dalstråk möttes, fanns goda förutsättningar för de första människornas uppehälle och det är här, som bygdens äldsta bosättningar kan spåras.

Tätorten Ljusdal växte fram på mark som tidigare tillhörde ett stort antal småbyar, vilket de gamla bynamnen inom tätortsområdet fortfarande vittnar om. Flera av namnen är mycket gamla, framför allt de som ligger vid kyrkan.

Fotnot: Underlaget för detta kapitel är skriften ”Ljusdals tätort, Kulturhistorisk utredning och byggnadsinventering”, skriven av Jan Lundell, Hälsinglands museum, 1995.

Ljusdals kyrka, 2006.

Kyrkan byggdes färdig under 1200-talet och i och med det förstärktes dalens roll som centralbygd. Samtidigt fick den gamla färdvägen från Bottenhavet till norska kusten allt mer ökad betydelse. Där reste inte bara handelsmän och soldater utan också troende pilgrimer och för dem var kyrkan ofta slutmålet för dagsmarschen. Pilgrimernas resande längs vägen gav upphov till namnet ”Pilgrimsleden”.

Under årens lopp har området kring Ljusdals kyrka varit utsatt för förändringar, som satt spår i kulturlandskapet. Sågverksindustrins utbyggnad under 1800-talets senare hälft medförde att Ljusnan togs i bruk för timmerflottning, och senare anlades flera kraftverk i älven, dock inte i tätortens direkta närhet. De största förändringarna i landskapsbilden uppstod emellertid vid slutet av 1800-talet, då Norra stambanan drogs genom bygden.

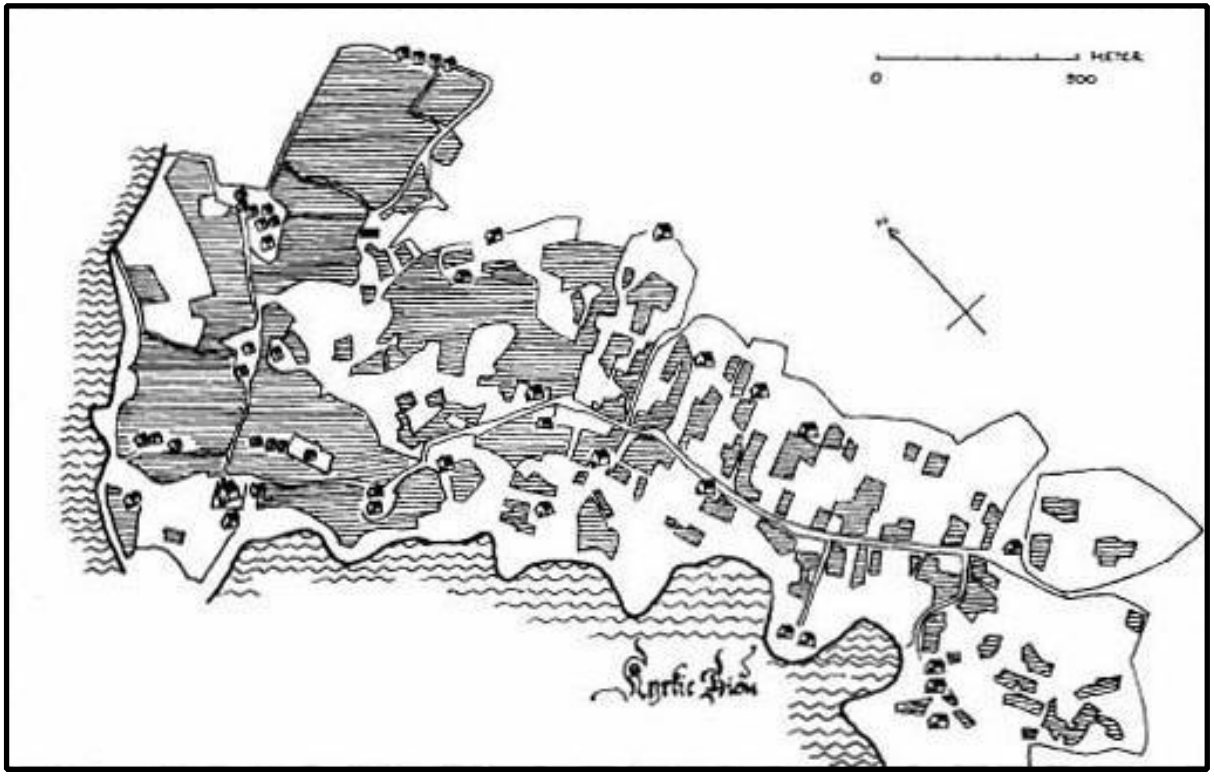

Geometrisk karta från geometriska jordeboken, 1641. De streckade partierna betecknar åkermark.

forts. Historia

Jordbruksbygd

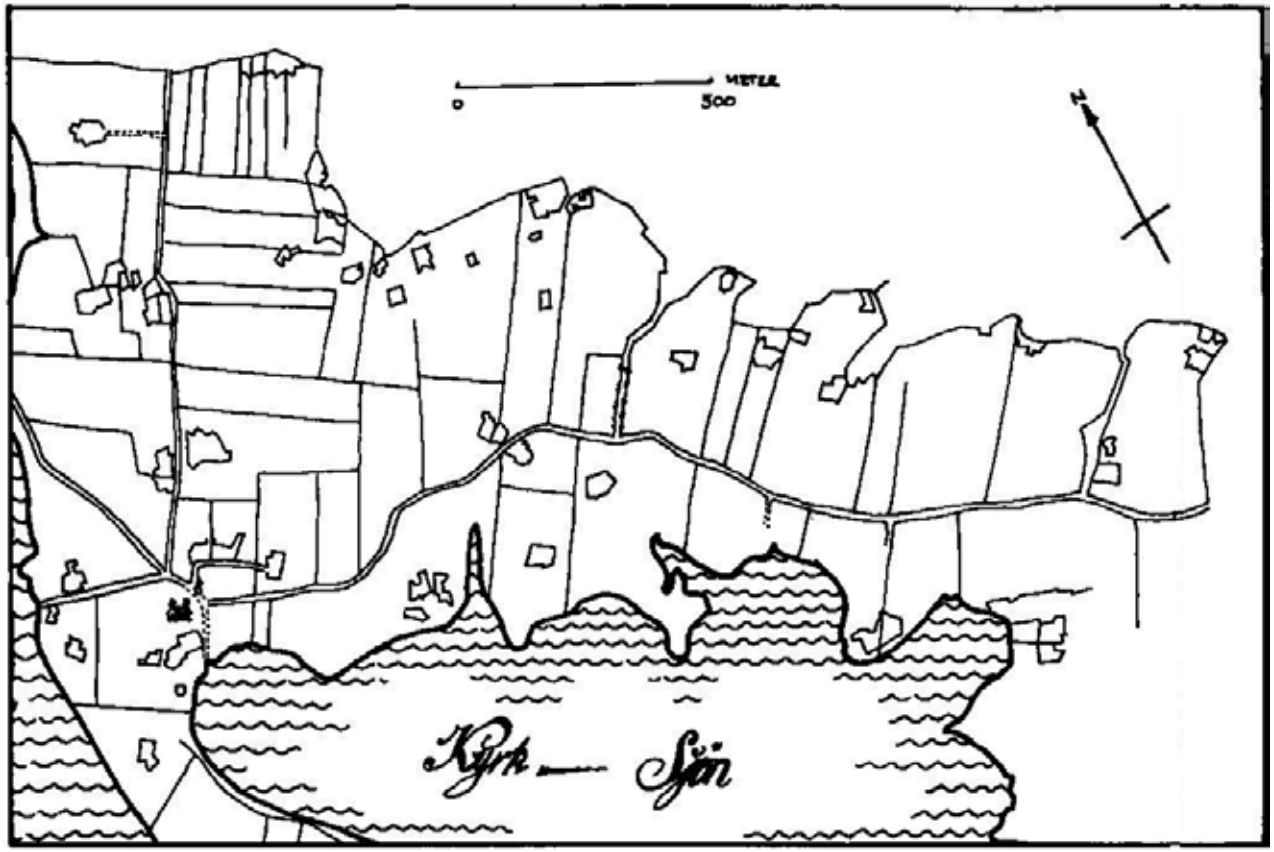

Storskifteskarta 1772. Den del av kartan som återges visar ägogränser och gårdarnas tomter.

Borr våren 2006. Foto: Ann Lindqvist.

Odlingsmarkens utbredning och antalet gårdar i centrala Ljusdal tycks ha varit tämligen konstant under århundraden. Det mesta tyder på att odlingsmarken i Ljusdals socken hade ungefär samma utbredning i mitten av 1500-talet som på 1950-talet trots en betydande bebyggelseexpansion. Även antalet brukare och gårdar har varit relativt oförändrat åtminstone fram till 1800-talets slut. Det betyder att de gårdstomter som ännu är obebyggda och den odlingsmark som ännu finns kvar inom området har mycket hög ålder. Det är framför allt kring Borr- och Vikarsjöarna, i Kämsta, Simanbo och Ämbarbo samt på en del andra ställen som det gamla agrarlandskapet har bevarats. De rester efter tidigare odlingsmark, som fortfarande finns inom tätortsområdet, har ett stort värde för stadsbilden och kulturarvet.

Den bebyggelsebild som redan på 1500-talet hade tagit form i den centrala bygden kring Ljusdals kyrka förändrades inte heller förrän i slutet av 1800-talet, då stationssamhället började växa fram. Trakten uppfattades inte som en ort med namnet Ljusdal förrän järnvägen och järnvägsstationen kom till.

Ljusdals järnvägsstation, 1920-1929. Foto: Kila-Jonas bildarkiv, www.helsingebilder.se.

Järnvägen

Järnvägens utbyggnad i Sverige fick till följd att nya samhällen växte fram på platser, där inga eller få människor var bosatta. Ljusdal är ett sådant exempel. Ljusdal förvandlades från sockencentrum i jordbruksbygden till stationssamhälle i och med järnvägens tillkomst. När järnvägen anlades och stationshusets läge skulle bestämmas, var det avgörande att hitta en så plan och rak sträcka som möjligt. Det lämpligaste läget ur banteknisk synpunkt låg norr om Kyrksjön, på byarna Östernäs och Gärdes marker. Där byggdes stationen i stället för vid det gamla sockencentrat kring kyrkan. År 1880 färdigställdes bygget av stambanan fram till Ljusdal. Året därpå hade rälsen lagts ut till Ånge och år 1888 fick Ljusdal även järnvägsförbindelse till Hudiksvall. Ljusdal blev en viktig järnvägsknut även för resande till och från Hudiksvall med omnejd fram till slutet av 1920-talet, då Hudiksvall fick egen järnvägsförbindelse söderut mot Stockholm via Ostkustbanan.

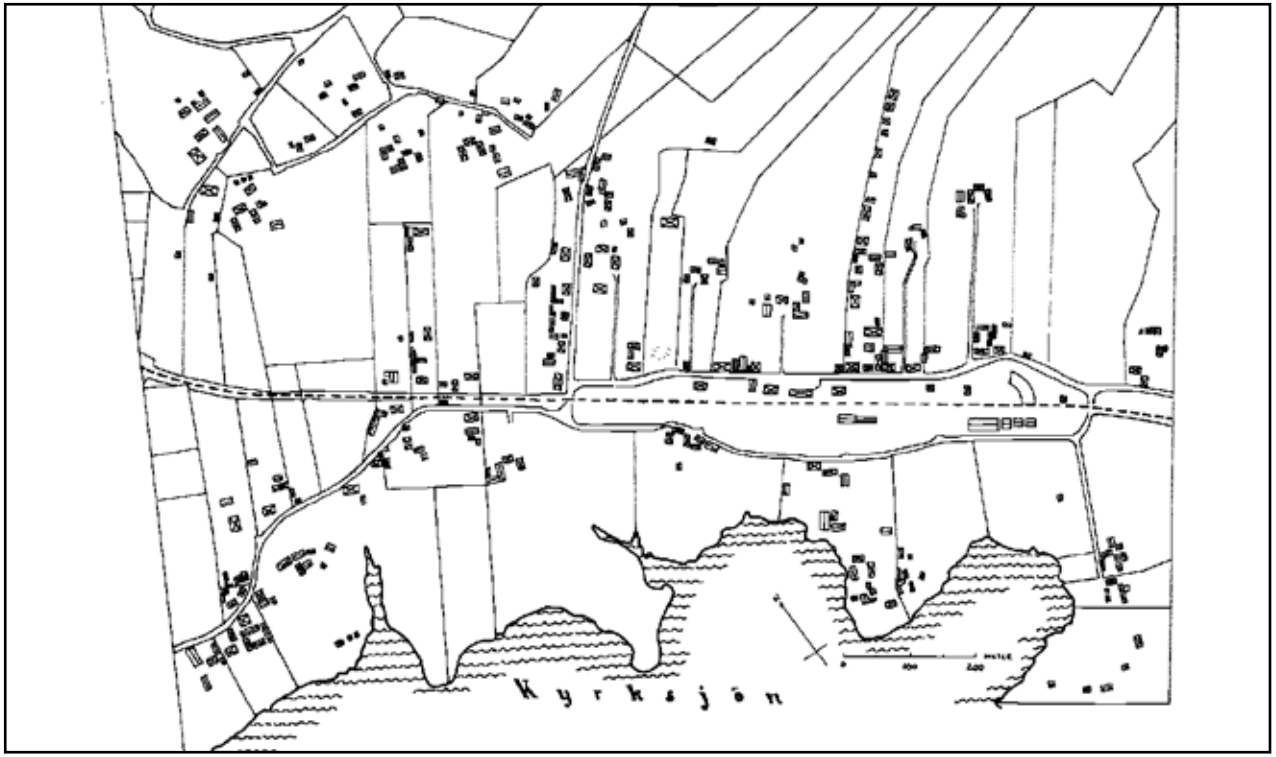

Karta 1891. Kartan visar området inom Ljusdals municipalsamhälles gränser. Den streckade linjen visar järnvägens dragning genom orten.

forts. Historia

forts. Järnvägen

Järnvägshotellet och stationshuset sett söderifrån, 1910-1919. Foto: Rhenströms, www.helsingebilder.se.

De nyöppnade banorna fick avgörande betydelse för ortens framväxt. Genom ökade kontakter med yttervärlden kom materiella nyheter och nya livsmönster till bygden. Nytt folk flyttade in. Den gamla bygdegemenskapen började lösas upp och nya gårdar byggdes. Där stambanan drogs fram togs marken i anspråk av järnvägsbyggarna. Fastigheter förvärvades också av framsynta investerare och i anslutning till den nybyggda stationen fick marken ett värde, som den tidigare aldrig haft.

Ljusdals snabba omvandling från bondbygd till expanderande tätort var i första hand resultatet av att man anlade stationen på platsen. Avgörande för ortens utformning blev stationshusets placering med orientering mot norr. Det finns inga säkra uppgifter som belägger bebyggelsens utbredning vid 1880-talets början när järnvägen nådde Ljusdal. Redan då torde ortens centrum vid kyrkan ha börjat förskjutas mot stationshuset. Exempelvis uppfördes ett kombinerat tings- och skolhus i Stenhamre byggt 1863-64 och det Skillingska huset på Kyrkogatan, Ljusdals första egentliga affärshus, i början av 1870-talet. Stationen blev en samlingsplats för ortsbefolkningen och den var även den första kontakt, som de resande fick med Ljusdal. Det nya järnvägshotellet inrättades i stationens omedelbara närhet, för att tillgodose ett behov som fanns, eftersom tågen ursprungligen inte gick på nätterna. I anslutning till stationen byggdes också Ljusdals nya postkontor. De tre byggnaderna,

Norra järnvägsgatan vid stationen, 1918. Foto: Kila-Jonas bildarkiv, www.helsingebilder.se.

järnvägshotellet, stationshuset och postkontoret, kom snart att bilda kärnan i det nya samhället, som sedan fortsatte att utvecklas längs den gamla landsvägen och längs ett par nyanlagda gator i anslutning till järnvägen.

Österns Sågverk 1926. Timmer på Kyrksjöns is. T v det s k ”Bonnhotellet”. Foto: Ljusdalsbygdens museum, www.helsingebilder.se.

Befolkning och bebyggelse i tätorten

Järnvägens och framför allt järnvägsstationens personal kom från annat håll och de var vana vid en bättre service än den som bygden kunde erbjuda. För att tillfredställa de nya invånarnas krav lockades ytterligare människor att flytta till det nya stationssamhället, som under åren 1895-1905 växte fram i ren bondbygd. De nyinflyttade bosatte sig under denna period huvudsakligen i byarna Österns, Tälle, Gärde och Åkersta.

Ljusdals utveckling vid tiden för järnvägens tillkomst påverkades också av Österns ångsåg, som togs i bruk 1885. Sågen tillkom troligen i förhoppning om att kunna utnyttja det goda läget vid älven och den nyöppnade banan. Bortsett från sågverket förekom viss annan småindustriell verksamhet i Ljusdal, men redan tidigt var Ljusdal ett samhälle som huvudsakligen producerade tjänster. Det faktum att just Ljusdal expanderade så mycket berodde sannolikt också på närheten till traktens urgamla centrum vid kyrkan.

forts. Historia

forts. Befolkning och bebyggelse i tätorten

Omkring sekelskiftet 1900, när stationssamhället utvecklades, ökade befolkningen i Ljusdals socken. Där bodde år 1876 nästan exakt 5 000 personer och år 1905 hade befolkningsiffran fördubblats till i det närmaste 10 000 invånare. År 1889 upphöjdes Ljusdal till municipalsamhälle för att de styrande ansåg att utvecklingen medförde behov av ordningsföreskrifter. Det är något oklart, hur många människor som bodde inom det mindre område som skulle bilda municipalsamhälle. Enligt kyrkböckerna hade municipalsamhället år 1895 en folkmängd på nära 1 200 människor medan antalet mantalsskrivna, dvs folk i arbetsför ålder som betalade skatt, uppgavs till endast hälften eller 619 människor.

Municipalsamhället omfattade det område, som idag begränsas av Kyrksjön-Museivägen-Norra Gränsgatan-Epidemivägen-Verkstadsskolevägen-Björkhamrevägen-Värmeverket.

Södra Järnvägsgatan österut, 1930-talet. I fonden järnvägen med ett magasin - t.h. Collins fastighet mm. Foto: Ljusdalsbygdens museum, www.helsingebilder.se.

Utmärkande var att Ljusdal fick en allt större betydelse som handels- och servicesamhälle i och med att många representanter för handel och hantverk kom till orten. Ökningen av affärer och hantverkare hade stor betydelse för Ljusdals framväxt och den rika variationen på affärer var anmärkningsvärd. Det största antalet affärer fanns bland speceri- och diversehandlare men det fanns tidigt också en stor andel manufaktur- och klädeshandlare samt butiker av storstadsmässig karaktär som exempelvis guldsmed, cigarrhandlare samt mode- och ”vitvaru”(/underklädes)-handlare.

Ljusdals municipalsamhälle hade under tio år fram till sekelskiftet haft en stark expansion. Bebyggelsen som tillkom skilde sig avsevärt från den äldre bebyggelsen, som i hög grad bestod av byggnader av Hälsingegårdskaraktär, dvs knuttimrade hus med förstukvistar, ofta placerade kring ett gårdstun. Den nya bebyggelsen utgjordes av panelhusarkitektur. För att reda upp de allt större problem som den ökande tillväxttakten medförde krävdes ökade ekonomiska resurser. Av det skälet önskade de styrande bilda köping av Ljusdals

Norra järnvägsgatan västerut vid Ericssons bokhandel, tjugotalet. Foto: Kila-Jonas bildarkiv, www.helsingebilder.se.

Collins affär i Ljusdal, 1916. Foto: Kila-Jonas bildarkiv, www.helsingebilder.se.

municipalsamhälle och år 1914 trädde Ljusdals köpingrättigheter i kraft. Viktiga frågor att ta itu med i den nya köpingen var anläggande av vatten- och avloppsledningar samt utbyggnad av bättre vägar.

Under åren 1930-1950 minskade socknens invånarantal med ca 2000 personer. Under samma tid mer än fördubblades befolkningen i köpingen från knappt 1900 till 3800. I början av 1950-talet flyttades dåvarande köpingens gränser i samband med att landskommunen och köpingen lades samman. Under åren 1950-1955, ökade befolkningen med ca 500 personer. Detta föranledde en omfattande byggnadsverksamhet under åren 1955-1963, som inte bara förändrade stadsbilden utan också skapade förutsättningar för en utvidgad service.

forts. Historia

forts. Befolkning och bebyggelse i tätorten

Även under 1960- och 1970-talen byggdes en hel del bostadshus, både hyreshus och egnahem. Detta skedde delvis på jungfrulig mark efter att tätortens centrala delar hade utnyttjats färdigt. Ett nytt bostadsområde, Gärdeåsen, med trevåningshus i grupper om fyra runt skyddade gårdar tog form enligt tidens rådande principer som följde miljonprogrammets intentioner. Efterfrågan på egnahem, både villor och radhus, var stor under 1970-talet och flera egnahemsområden i tätortens utkanter färdigställdes. Under 1970-talet började Ämbarboområdet att planeras. Det skulle bli ett nytt bostadsområde sydost om tätorten och var tänkt att rymma ca 1500 lägenheter av varierat slag. Inom området skulle också finnas viss service. Ämbarbo hade under 1980-talet endast bebyggts till ungefär en tredjedel av vad som planerats. Vid den tiden ökade i stället intresset allmänt för stadsförnyelse och ånyo riktades fokus mot Ljusdals centrala delar.

Överst: Bostadsområde på Gärdeåsen.
Nederst: Bostadsområde i Ämbarbo.

Överst: Ljusdals järnvägsstation, kring åren 1920-1929. Foto: Rhenströms, www.helsingebilder.se.
Nederst: motsvarande motiv år 2006.

Viktiga slutsatser

- Ljusdalsbygdens centrum har förflyttats från det urgamla läget vid kyrkan, som byggdes under 1200-talet, till dagens läge som tillkom när järnvägen och stationshuset byggdes i slutet av 1800-talet.

- Järnvägen och lokaliseringen av en station fick avgörande betydelse för ortens framväxt och stationshusets placering blev avgörande för ortens utformning. I anslutning till stationshuset byggdes tidigt järnvägshotellet och Ljusdals nya postkontor.

- Förutom järnvägens och järnvägsstationens personal lockades även andra människor till det nya stationssamhället som växte fram i ren bondbygd och befolkningen ökade markant i trakten.

- Redan tidigt var Ljusdal ett samhälle som huvudsakligen producerade tjänster. Samhället fick stor betydelse som handels- och servicecentrum i och med att många representanter för handel och hantverk kom till orten vid förra sekelskiftet. Den rika variationen på affärer var redan då anmärkningsvärt stor.

- **Det är viktigt att alla faser i Ljusdals historia - från sockencentrum i jordbruksbygd till stationssamhälle och senare till modern centralort - går att utläsa även i framtiden vid fortsatt utveckling av tätorten.**

Landskap och grönstruktur

Ljusnan

Ljusnan flyter förbi Ljusdal och älven kallas i det läget för Nedre mellanljusnan, som karaktäriseras av en lugnt flytande älv med avsnörda sjöar, våtmarker och myrar. Den stora älven ligger centralt i dalgången och dominerar omgivande landskap. Älven kantas av öppna jordbruksmarker och inramas av tydliga skogsformationer. Riksvägen följer älven och tätorten syns bakom älven och Kyrksjön.

Ljusnandalen, från Laforsen i nordväst till Bergvik i sydost, har i sin helhet utpekats som riksintresse med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärdena. Det är ett av de områden där miljöbalkens särskilda hushållningsbestämmelser i 4 kap. gäller och ska tillämpas. Mellan Färila och Bergvik (Söderhams kommun) ska turismens och friluftslivets intressen särskilt beaktas.

Länsstyrelsens avgränsning av Ljusnans 4:e kap-område i miljöbalken utgår främst från älvdalens landskapsrum och landskapsbild och presenteras i rapporten Ljusnan (2002) som ett planeringsunderlag. Slutlig avgränsning sker i kommunens översiktsplan. Länsstyrelsens förslag till avgränsning inbegriper Ljusdals äldre delar med motiveringen att lokaliseringen av tätorten liksom av andra tätorter längs älven har ett direkt samband med de möjligheter till naturresursutnyttjande som älven erbjuder och de är värdefulla för förståelsen av vårt kulturarv.

Vy över Ljusnan mot Storhagas betesmark, sett från Älvallen.

Vy österut från Kyrktornet. I bilden syns bl a Kyrkogatan och Kyrksjön. I horisonten syns Hybo- och Järvsöklack. Foto: Länsmuseet Gävleborg.

Fiske i Kyrksjön.

Bestämmelserna i 4 kap. miljöbalken utgör inget hinder för utvecklingen av de befintliga tätorterna eller det lokala näringslivet. Det är önskvärt med en tillväxt av områdets tätorter. Bebyggelse som planeras på gränsen mellan tätort och landsbygd bör studeras noggrant ur främst landskapsbildssynpunkt.

Idag värderas älvområdet högt för dess landskapsbild och dess natur- och kulturmiljöer, som skapar förutsättningar för ett rikt friluftsliv och möjligheter att uppleva avskildhet och tystnad. För de flesta människor handlar detta om livskvalitet. Värdena innebär därigenom försörjningsmöjligheter för den bofasta befolkningen exempelvis inom turistnärningen.

forts. Landskap och grönstruktur

Grönska och parker

Ljusdal uppfattas som en lummig tätort genom den prägel, som alla trädgårdar inne i tätorten ger. En stor del av bebyggelsen består av friliggande enfamiljshus med uppvuxna trädgårdar planterade med mycket buskar och träd. Tomterna avgränsas ofta av häckar, som inramar gatorna och ger en påtaglig rumsverkan. På flera håll inom tätorten finns exempel på tidstypiska trädgårdar från 1970-talet med terasser, småväxta prydnadstallar, enar, buskar och rabatter.

Inom de bostadsområden, som byggdes från och med mitten av 1950-talet och början av 1960-talet, har man sparat tallar och dungar med andra slags barrträd, som i sina dova färger harmonierar med husens tegelfasader.

Vy från Doktorsgatan.

Det finns några anlagda parker i Ljusdal. Den äldsta är Stora Jons-parken, som ligger vid stranden av Kyrksjön, söder om kvarteren kring Kaptensgatan. Därifrån utgick tidigare båtar till folkparken på andra sidan sjön. I anslutning till järnvägen och som en fortsättning på Riotorget, den öppna platsen framför Förvaltningshuset, ligger en annan av få planerade parker. Den består av en mindre gräsyta med grusade gångar och en del äldre träd. Även på andra sidan järnvägen finns en mindre parkyta med träd men utan gångar. Båda parkområdena är påverkade av såväl Norra som Södra Järnvägsgatornas trafik och dessutom skiljs de åt av järnvägen. Den parkliknande platsen framför stadshotellet kallad Stadtsparken upplevs som en grön lunga.

Andra betydelsefulla grönytor, som ibland utgörs av rester efter äldre odlingsmark, finns på flera håll bland bebyggelsen, framför allt vid Knekarbacken. Ett annat exempel är den mark som sparats i kvarteret mellan Mårtensgatan och Ringvägen.

Gamla angöringsplatsen för kyrksjöbåtarna, invid Stora Jons-parken.

forts. Landskap och grönstruktur

Fritid och rekreationsområden

I utkanterna till Ljusdals tätort, norr om Ljusnan, finns stora sammanhängande grönområden som är lätt tillgängliga från samhället. Öster om samhället ligger exempelvis Kläppaåsen med markerade leder och skidspår med skidstadion och klubbhus. Väster om tätorten, i Mågamon, finns spårcentral. Dessa strövområden och motionscentra, som ligger i nära anslutning till tätorten nyttjas flitigt såväl sommar som vintertid. I norra delen av samhället ligger bandyarenan, dit många besökare lockas, särskilt under den årliga ”World Cup” i bandy.

Skidtävling på skidstadion. Foto:Torleif Bakke.

Bandy på Ljusdals ”IP”. Foto: Torbjörn Lindquist, www.bandysidan.nu.

Kyrksjönäset söder om Kyrksjön är Ljusdalsbornas främsta närrekreationsområde. Området innehåller stora naturmässiga kvaliteter för det rörliga friluftslivet men också anlagda delar för rekreation. Där ligger folkparken som hade sina storhetstid för ett antal tiotal år sedan. Där ligger hembygdsgården, Älvvallens idrottsplats, och brukshundsklubbens markområde. Runt Kyrksjön har det anlagts en elupplyst promenadväg och strandområdet kring Kyrksjön används flitigt som strövområde och för motionslöpning. Söderut, på Kläppaängarna, finns en travträningsbana och Kläppaängarnas golfbana med ett öppet vårdat landskap.

Ljusnanleden är en vandringsled, som följer Ljusnans norra strand och går från Måga till Vallåsen. En attraktiv cykelväg längs älven mellan Ljusdal och Järvsö kan förverkligas, när en av järnvägsbroarna över Edängeforsen kan ianspråktas för cykeltrafik.

Överst: Folkparkens lekplatsområde.
Nederst vänster: Kyrksjöslingan, norra sidan.
Nederst höger: Fotboll på Älvvallen.

forts. Landskap och grönstruktur

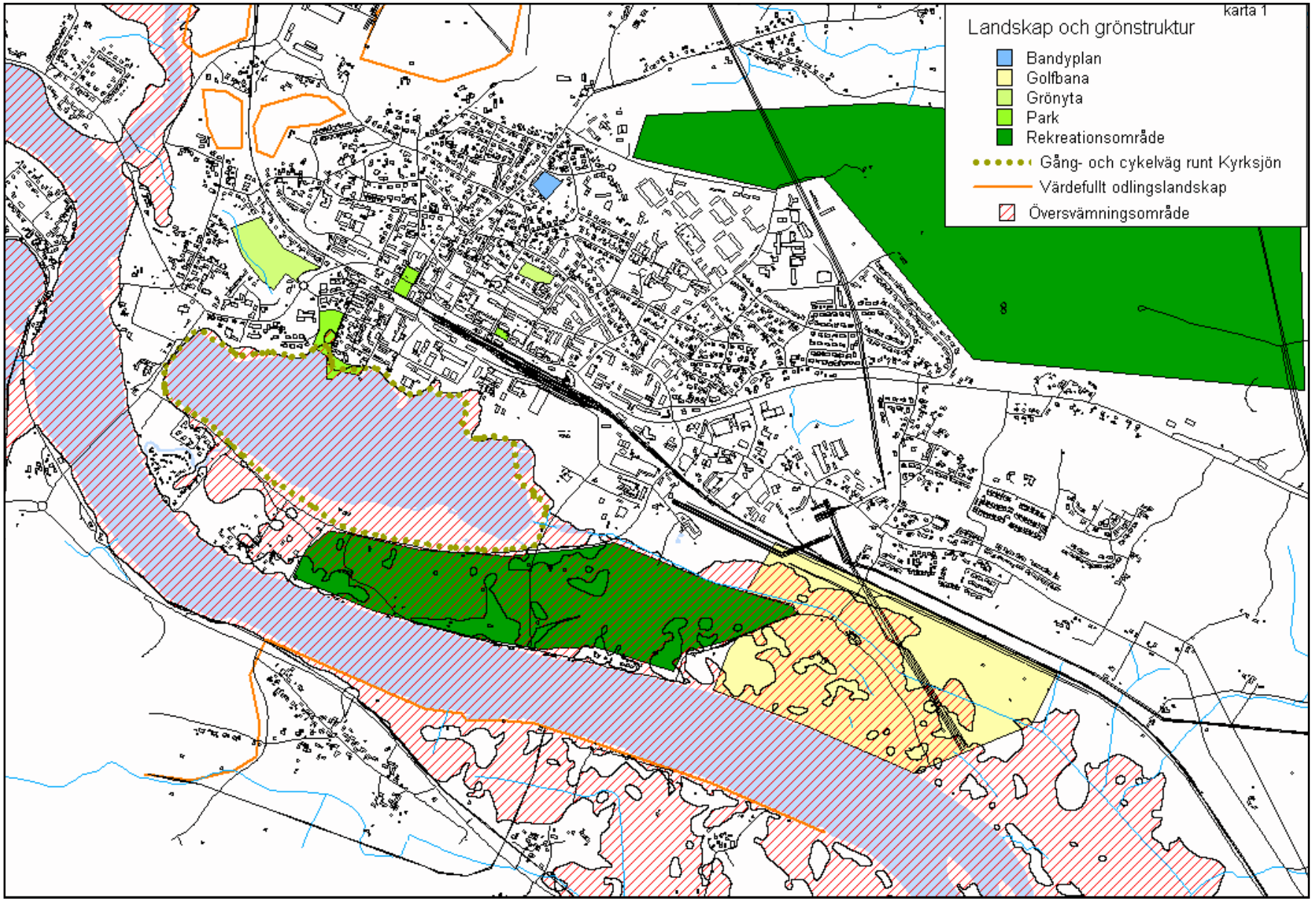

Karta 1. Landskap och grönstruktur.

Överst: Lekplatsen i Jonsparken.
Nederst: Södra Järnvägsparken.

Viktiga slutsatser

- Ljusdals tätort ligger vid Ljusnan som i detta avsnitt kan karaktäriseras som en lugnt flytande älv med avsnörda sjöar och kantas av öppna jordbruksmarker. Mellan älven och samhället ligger Kyrksjön. Läget vid älven och Kyrksjön har värdefulla kvaliteter. Idag värderas Ljusnans dalgång och älvområdet högt för dess landskapsbild och för dess rika natur-, och kulturmiljöer med möjligheter att bedriva friluftsliv. För de flesta människor handlar detta om livskvalitet och kan innebära försörjningsmöjligheter inom t.ex. turistnäringen.

- Ljusdals samhälle uppfattas som en lummig villatätort genom den prägel alla uppvuxna trädgårdar i samhället ger.

- I samhället finns några anlagda parker, vilka upplevs som viktiga naturområden i närmiljön, varför dessa bör skötas omsorgsfullt. Andra grönytor, som finns bland bebyggelsen, är likaledes viktiga i närmiljön.

- I utkanterna av Ljusdals samhälle finns stora sammanhängande grönområden, som är lätt tillgängliga från samhället.

- Kyrksjönäset söder om Kyrksjön innehåller stora naturmässiga kvaliteter för det rörliga friluftslivet men också anlagda delar för rekreation. Den anlagda promenadvägen runt Kyrksjön är mycket populär.

- **Det är viktigt att utveckla sammanhängande grönstråk som länkas till Kyrksjön, Kyrksjönäset och omgivande naturområden.**

Huvudstrukturer

Ljusdal samhälle växte fram till följd av att norra stambanan byggdes. Placeringen av stationshuset med orientering mot norr blev avgörande för samhällets utformning och stationshuset tillsammans med järnsvägshotellet och posthuset bildade kärnan i det nya samhället. Idag är samhällets tyngdpunkt endast lite förskjutet åt norr till Postplan och strukturen är i stort densamma som på 1600-talet med en huvudgata i nordväst-sydost och mindre korsande gator. Endast järnvägshotellet finns kvar idag.

Den varierade bebyggelsebilden med hus från olika tider, ofta blandade i samma område, obebyggda tomter, utsparade grönytor och ett oregelbundet gatunät är karaktäristiskt för Ljusdal. Denna bebyggelsestruktur kan uppfattas som rörig och tillkommen utan medveten planering. Den har sin förklaring av att byggbar tomtmark successivt har frigjorts allt eftersom tidigare odlings- och betesmark har övergetts. Samhället saknade länge egentliga gator, men när sådana anlades, kom de i många fall att följa äldre tomt- och ägogränser. Härigenom blev inte bara kvarteren olikformade utan också tomterna.

Norra Järnvägsgatan med Resecentrum och Järnvägshotellet.

Mycket av den äldre bebyggelsen finns alltjämt kvar och den bebyggelsestruktur, som orten uppvisar idag, är den ursprungliga. Med undantag av sentida moderna inslag i de centrala delarna har Ljusdal aldrig sett annorlunda ut och den karaktäristiska panelhusarkitekturen präglar alltjämt Ljusdals stadsbild. I utkanten finns ännu miljöer från tiden före järnvägens ankomst. I de södra och västra delarna av den centrala tätorten, vid kyrkan och i Åkerstaområdet, återfinns en kärna av äldre bebyggelse, utifrån vilken samhällets utbyggnad har skett åt norr och åt öster. Inne i centrala tätorten ligger några äldre bondgårdar, som numera huvudsakligen används som bostäder.

Eftersom det tidigare var vanligt att husen förlades utmed tomtgränserna i anslutning till topografiskt anpassade gator, finner man i de tidigt bebyggda egnahemsområdena en oregelbunden bebyggelsestruktur. I de mer centrala delarna samt i nybyggda bostadsområden är husen ofta byggda efter raka gator. Ett enhetligt planerat och samtidigt bebyggt bostadsområde finns i kvarteren kring Kaptensgatan. I båda fallen är det husens placering som skapar gaturummets karaktär.

Den gula träpanelbyggnaden tillhör gården ”Vinter-Nils”, en av Ljusdals ursprungliga bondgårdar. Till höger i bilden syns ett hyreshus från 1950-talet. Husen är belägna i korsningen Ringvägen - Stora Vintergatan.

forts. Huvudstrukturer

Idag präglas Ljusdals centrum i stor utsträckning av den rikliga trafiken på Norra Järnvägsgatan och det parallella järnvägsområdet, som tillsammans utgör en kraftig barriär i samhället. Ljusdals station har nyligen byggts om till ett modernt Resecentrum och i en sista etapp planeras en gång- och cykelväg under järnvägsspåren, som kommer att överbrygga spårens barriäreffekt i ett centralt läge i samhället.

På den södra sidan av bangården vid Resecentrum med anslutning till Södra Järnvägsgatan försiggår omlastning av virke från lastbil till godståg på spår, som inte används för tågtrafik. Det finns planer att flytta virkesomlastningen till en plats utanför Ljusdals centrum. Då kan tillgänglighet skapas mellan samhället och Östernäsområdet och vidare mot rekrationsområdena kring Kyrksjön. Sågverket på Östernäs har avvecklats och efter sanering kan marken bli möjlig att använda för annat ändamål.

Timmeromlastning på Ljusdals bangård.

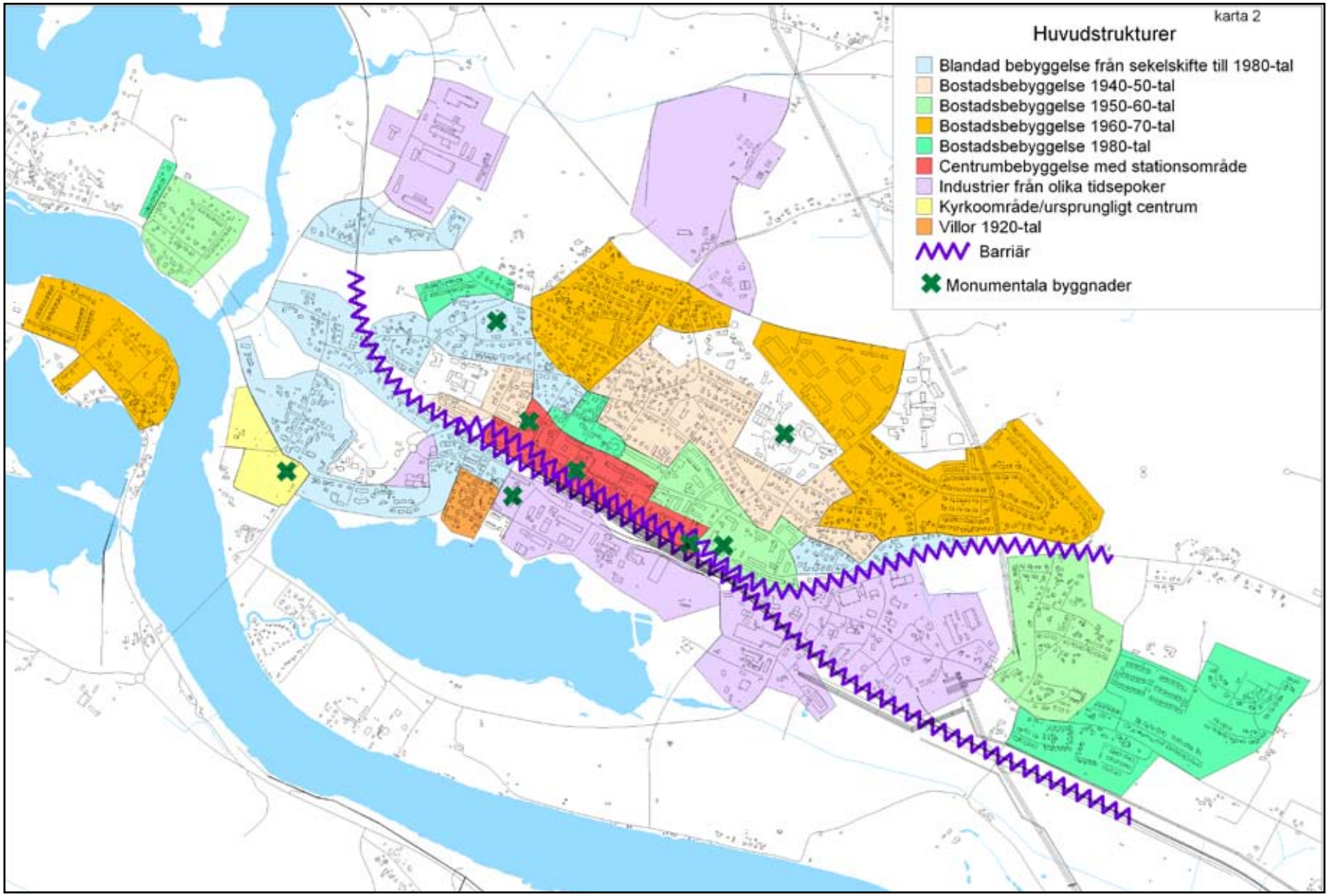

Karta 2.
Huvudstrukturer.

forts. Huvudstrukturer

Tätorten Ljusdal har aldrig varit ett utpräglat industrisamhälle. Österns ångsåg har alltsedan starten omkring år 1885 varit en betydande arbetsplats, men några äldre industribyggnader finns inte bevarade. Egentligen är det endast vattentornet, bryggeriet, lokstallarna och mejeriet, som kan räknas till den här gruppen. Samtliga utgör ett slags monumentalbyggnader med speciell betydelse för Ljusdals stadsbild. Det finns en del andra byggnader som också har betydelse för stadsbilden, t.ex. Stenhamreskolan, tingshuset och sjukhuset.

Bebyggelsen är i huvudsak koncentrerad till tätorten och de mindre bybildningarna. Området närmast Ljusnan är glest bebyggt bl.a. beroende på, att risken för översvämning är stor och att lokalklimatet, som bildas längs låglänta områden kring vattendragen, oftast är kallt och fuktigt. Dalgången är känd för sin vackra miljö med storslagen utsikt över vattnet och de omgivande höjderna. Utsikten från utsiktsrummet i Ljusdals gamla vattentorn är storslagen.

Utsiktsrummet i gamla vattentornet.

Överst: Gamla vattentornet, uppfört 1917.
Mitten: Blandad bebyggelse vid Kolsvedjavägen.
Nederst: Östernäs f.d. sågområde.

Viktiga slutsatser

- Järnvägen och trafiken på Norra Järnvägsgatan är idag en stor fysisk barriär som försvårar kontakten mellan samhället och Kyrksjön och rekreationsområdena vid Kyrksjönäset, men också med den äldsta delen av samhället vid kyrkan och i Åkerstaområdet.

- Bebyggelsestrukturen utgörs av en blandning av hus från olika tider, där den varierade åldern på bebyggelsen är tydlig.

- Bebyggelsens utbredning följer ett oregelbundet gatunät, som speglar samhällets historia.

- Det finns planer att flytta virkesomlastningen, som ännu pågår söder om Resecentrum i Östernäsområdet, till ett annat läge utanför samhället. Östernäsområdet planeras för nya markändamål. Området med sin centrumnära lokalisering öpnnar stora möjligheter för Ljusdals utveckling..

- Det finns flera byggnader av betydelse för Ljusdals stadsbild, t.ex. vattentornet, bryggeriet, lokstallarna, mejeriet, förvaltningshuset, Stenhamreskolan, tingshuset och sjukhuset.

- **Det är viktigt att värna om den varierade bebyggelsebilden med hus från olika tider ofta blandade i samma områden och det är viktigt att behålla det gamla gatunätets sträckning.**

- **Det är viktigt att frigöra Östernäsområdet för annan användning tillgänglig för alla.**

Funktioner

Centrum och institutioner

Ljusdal saknar ett tydligt avgränsat centrum. Av tradition har hela området från kyrkan i öster till Kläppa i väster betraktats som centrumområde. Ambitionen har varit att hela sträckan ska vara livfull och ha aktiviteter, vilket är orealistiskt. Svensk Handel, f.d. Köpmannaföreningen har tagit initiativ till en utredning, som syftar till att utveckla centrum. I det sammanhanget framkommer, att centrumområdet måste begränsas till sin sträckning och framtida satsningar måste koncentreras.

Bebyggelsen i den centrala delen av samhället är splittrad bl. a. av mycket parkeringsplatser. De olika byggnadsmiljöerna och kvartersindelningen längs norra sidan av Norra Järnvägsgatan blir otydliga och svårupptäckta av parkerade bilar.

Bokhandlargränd, mellan Centrumhuset och Postplans parkering.

Kopparslagare Wallins gård, numera daghem, framför äldreboendet Koppargården.

Riotorget framför Förvaltningshuset, uppfört 1987.

Många av de offentliga byggnaderna, som utgör centrum, tillkom under 1950- och 1960-talen. Då försvann en del av det gamla byggnadsbeståndet och Ljusdals stadsbild förändrades påtagligt. Exempelvis började den stora omvandlingen av centrum med Posthuset, som stod klart 1955. Några år senare byggdes Cityhuset, den nya järnvägsstationen och det första varuhuset Domus samt Centrumhuset. Senare byggdes gallerian i hörnet mellan Norra Järnvägsgatan och Hogdinsgatan.

Senare stadsförnyelse medförde förändringar i det gamla gatunätet i centrum. Bygget av servicehuset Koppargården innebar, att Rådhusgatan lades igen mellan Hotellgatan och Mårtensgatan. För att ordna centrala bilplatser har Hotellgatan flyttats norrut. Postplan har iordningställts med en torgbildning framför nya posthuset, och framför det nya Förvaltningshuset vid Riotorget har också ett torg iordningställts. Mark för detta torg reserverades i en regleringsplan för mer än hundra år sedan.

forts. Funktioner

Bostadsområden

Ljusdal präglas av villabebyggelsen, som tillkommit vid olika tidpunkter och inbegriper såväl äldre egnahemsbebyggelse som moderna villor. Fördelningen är drygt en tredjedel lägenheter i flerbostadshus och knappt två tredjedelar lägenheter i form av småhus. Lägenheter i flerfamiljshus finns framförallt på Gärdeåsen och i den centrala delen av samhället. Gärdeåsen utgörs av trevåningshus i grupper om fyra runt skyddade gårdar med parkeringsplatser i områdets utkanter, enligt miljonprogrammets anda från 1960- och 70-talen. Området är idag inte särskilt eftertraktat att bo i, och vissa av husen har rivits eftersom många lägenheter stått tomma under lång tid. Ämbarboområdet, som ligger öster om tätorten, blev aldrig fullt utbyggt enligt planerna, som omfattade ca 1500 bostäder i form av villor och radhus och en del lägenheter i tvåvånings flerbostadshus. Fram till 1980-talet hade området bebyggts till ungefär en tredjedel av vad som var planerat.

Området mellan kyrkan och tätortens nuvarande centrum, Åkerstaområdet, utgörs av blandad bostadsbebyggelse med tillkomst från sekelskiftet fram till 1980-talet. Inom området finns en del tomma lokaler och en del outnyttjad mark, för vilken det upprättats en plan med bostäder och verksamheter blandat.

Bostadsbebyggelse från olika tidsepoker. Stora Jonsgatan i Åkersta, Sjukhusgatan, Bjuråkersvägen, Slotte och Ämbarbo (foto: Ann Lindqvist) samt centralt belägen outnyttjad mark vid Stora Vintergatan-Västra Gränsgatan.

Verksamhetsområden

Verksamhetsområdena i Ljusdals tätort ligger huvudsakligen mellan samhället och Kyrksjön, söder om järnvägen samt norr om samhället i Norrkämsta. Norr om samhället ligger också kommunens återvinningsanläggning och förråd samt brädgård m.m. Verkstadsföretagen och tjänsteföretagen är framför allt lokaliserade till Norrkämsta industriområde. Tjänste- och informationsföretag finns i bostadsområdena samt i verksamhetsområdet omedelbart söder om Resecentrum. Tyngre industri och värmeverk finns i Sjulhamre industriområde. Kläppa industriområde innehåller blandad industri samt bilverkstäder m.m., men också vissa tjänsteföretag.

Östernäsområdet, som tidigare varit ett sågverksområde, är idag outnyttjat. Planer finns på att området ska användas till bl.a. handel och idrottsverksamhet. Marken inom området är förorenad av tidigare verksamhet och håller på att saneras - innan området kan användas för annat ändamål. Områdena närmast Kyrksjön är uppfyllda, antagligen till stor del med organiskt material, och har sannolikt dålig bärighet.

Överst: återvinningsanläggningen i Åkerslund.
Foto: Lars Lööv.
Nederst vänster: logistikföretaget DHL.
Foto: Närljus.
Nederst höger: fjärrvärmeverket i Sjulhamre.

forts. Funktioner

Offentlig verksamhet

Ljusdal är väl tillgodosett med offentlig service. I centrum finns post, vårdcentral, folktandvård, äldreboende, försäkringskassa och arbetsförmedling. Arbetsförmedlingen har med vissa insatser också varit en del i arbetet med att locka de många tjänsteföretagen till Ljusdal. Biblioteket ligger i det relativt nya förvaltningshuset, som utgör en viktig mötesplats för kommunens invånare. Förskolor finns i anslutning till skolorna och ute i bostadsområdena. Stenhamreskolan har förskoleklass och årskurs 1-9. Gärdeåsskolan har förskoleklass och årskurs 1-6 samt särskola. Hybo skola och Tallåsens skola har förskoleklass och årskurs 1-6. I Ljusdals tätort ligger kommunens enda gymnasium, Slottegymnasiet.

Arbetsförmedlingen i Centrumhuset.

Stenhamreskolan, S-byggnaden, uppförd 1924.

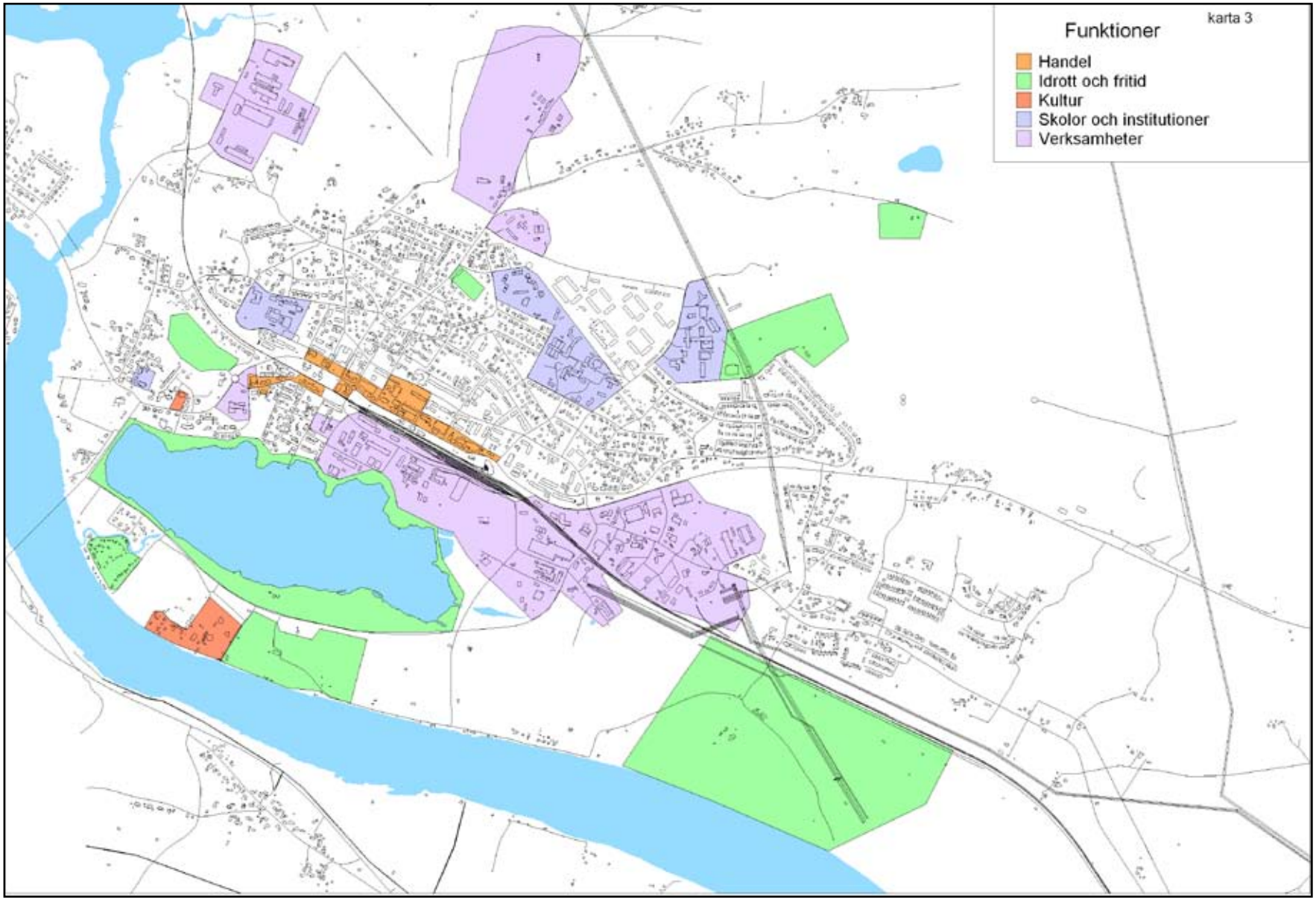

Karta 3.
Funktioner.

forts. Funktioner

Handel och service

Den rika variationen på affärer har varit utmärkande för Ljusdal alltsedan stationssamhället växte fram för mer än hundra år sedan. Också idag har samhället ett mycket varierat utbud av butiker, som lockar kunder från många andra platser.

De flesta affärerna finns koncentrerade i centrum, i Centrumhuset, längs Norra Järnvägsgatan, Stationsgatan, Hotellgatan, vid Postplan men också i Åkerstaområdet längs Södra Järnvägsgatan och Gamla Kyrkogatan samt vid Kyrkogatan nära kyrkan. Det finns exempelvis ett flertal dagligvarubutiker, ett flertal modebutiker, både dam- och herrmode, guldsmedsaffärer, hälsobutik, skoaffär, blomsterhandlare, bokhandel m.m. Det finns flera konditorier och gott om restauranter. I samhällets östra utkanter finns flera bilservice- och bilförsäljningsställen.

Man kan konstatera ett vikande kundunderlag, eftersom invånarantalet kontinuerligt minskar i kommunen och i tätorten. Detta för med sig problem för handel och service och kan innebära, att butiker måste lägga ner sin verksamhet, och att servicen kommer att minska i vissa områden. Handeln i hela regionen kommer att tappa kundunderlag, när andra närbelägna kommuner och regioner satsar på externa handelsområden, t.ex. i Sundsvallsområdet, utanför Gävle, Hudiksvall och Bollnäs.

Norra Järnvägsgatan med bokhandelshuset uppförd ca 1890, Ljusdalspostens fd kontor och tryckeri, uppfört i mitten av 1910-talet och Centrumhuset uppfört 1963.

Överst: butikslokal i Centrumhuset.
Nederst: Signeulhuset, uppfört 1944.

Viktiga slutsatser

- Centrumområdet är alldeles för utbrett, vilket föranleder människor att använda bilen för att förflytta sig mellan olika målpunkter.
- Bebyggelsen i den centrala delen av samhället är splittrad bl.a. av många parkeringsplatser.
- Ljusdals centrala stadsbild förändrades under mitten av 1900-talet, då delar av det gamla byggnadsbeståndet försvann för att ge plats åt de byggnader som utgör centrum idag. Även det gamla gatunätet i centrum förändrades därvid.
- Bostadsbebyggelsen utgörs till nästan två tredjedelar av villor tillkomna vid olika tidpunkter. Lägenheter i flerbostadshus finns framför allt på Gärdeåsen och i centrum.
- Åkerstaområdet kan förtätas och utgör en potential för centralt belägen bostadsbebyggelse.
- Ljusdals tätort har än idag en rik variation på affärer, men ett vikande kundunderlag utgör ett hot.
- **Det är viktigt att stärka centrum genom att avgränsa centrumområdet fysiskt och att underlätta för gående och cyklister att ta sig fram.**
- **Det är viktigt att den fortsatta centrumutvecklingen sker, så att de gamla strukturerna tas tillvara, och så att hänsyn visas områdets kulturhistoriska värden**.

Trafikmönster

Biltrafik och vägnät

Större delen av biltrafiken från Järvsö och Färila med mål i tätorten, samt av den regionala biltrafiken passerar idag genom Ljusdals centrum på Norra Järnvägsgatan. Detta är en besvärlig situation, som medför risk för olyckor och svårigheter att utveckla centrum på ett tillfredställande sätt, så att skönhet och trevnad uppnås. För några år sedan byggdes Norra Järnvägsgatan om som miljöprioriterad genomfart. En cirkulationsplats byggdes i korsningen Kyrkogatan – Gamla Kyrkogatan – Knekarbacken. Detta innebar en viss omfördelning av biltrafiken från Norra Järnvägsgatan till Kyrksjönäsvägen. Dessa åtgärder tilsammans medförde en säkrare miljö för gång- och cykeltrafikanter. Trafiken är dock fortfarande omfattande, vilket innebär att det tidvis är svårt att köra ut på eller korsa vägen. Den lägre hastighetsnivån, som miljöprioriteringen innebär, begränsar riksvägstrafikens framkomlighet på riksväg 84.

På sikt ska riksväg 84 ledas förbi Ljusdals tätort i ett läge öster om Kyrksjön med ny bro över Ljusnan utanför centrum. Detta kommer att förändra förutsättningarna för trafiken i de centrala delarna av tätorten. Den lokala trafiken omfördelas, genomfartstrafiken försvinner och därigenom kan en attraktiv centrummiljö fortsätta att utvecklas.

Bomfällning på Smedsgatan.

I den östra delen av tätorten finns en annan besvärlig trafiksituation i korsningen Hudiksvallsvägen – Smedgatan. Där bildas ofta kö på grund av mycket trafik vid trafiksignalerna och på grund av det korta avståndet till plankorsningen med järnvägen med relativt många bomfällningar. Det är också många gång- och cykeltrafikanter, som passerar platsen. På sikt ska en cirkulationsplats ersätta vägkorsningen och en planskild korsning byggas under järnvägen för bil-, gång- och cykeltrafik.

Vägstandarden är bitvis dålig i tätorten, särskilt i Åkerstaområdet söder om järnvägen. En upprustning av Södra Järnvägsgatan genom Åkerstaområdet har därför genomförts. Vägbredden har minskats till förmån för gång- och cykelbanor. Miljöprioriteringen av Norra Järnvägsgatan har inneburit en uppsnyggning med olika sten- och plattsättningar och ledstråk för synskadade.

Upprustning av Södra Järnvägsgatan i Åkersta, 2006.

Tillgänglighetsanpassad plattsättning på gång- och cykelstråk längs Norra Järnvägsgatan.

forts. Trafikmönster

Gång- och cykeltrafik

Gång- och cykelvägnätet syftar i första hand till att sammanbinda bostadsområden och viktiga målpunkter. Det finns i det nuvarande övergripande gång- och cykelvägnätet få sammanhängande stråk med separerade cykelvägar. Det övergripande cykelnätet som finns har överlag en god trafiksäkerhet, men är inte heltäckande genom tätorten.

Separerade gång- och cykelvägar finns runt Kyrksjön, längs Hotellgatan, längs Norra Järnvägsgatan från Molinsgatan i öster vidare längs Kyrkogatan till kyrkan respektive västerut längs Ramsjövägen. Genom Knekarbacksområdet går en gång- och cykelväg från Odd Fellow till Norrkämstavägens anslutning mot Ramsjövägen, en väg som avsevärt förkortar avståndet från centrala Ljusdal mot Nore-, Mågaområdena. En separat gång- och cykelväg finns också norr om Gärdeåsskolan samt bitvis längs Bjuråkersvägen norr om Nordgatan och längs Norrkämstaleden.

Det finns planer på att binda ihop och komplettera det övergripande nätet för gående och cyklister, så att ett funktionellt och trafiksäkert nät för gång- och cykeltrafiken skapas genom tätorten. Från Ämbarbo till Hudiksvallsvägen i Kläppa har en gång- och cykelväg nyligen byggts.

Järnvägsviadukten över Norra Järnvägsgatan-Kyrkogatan.

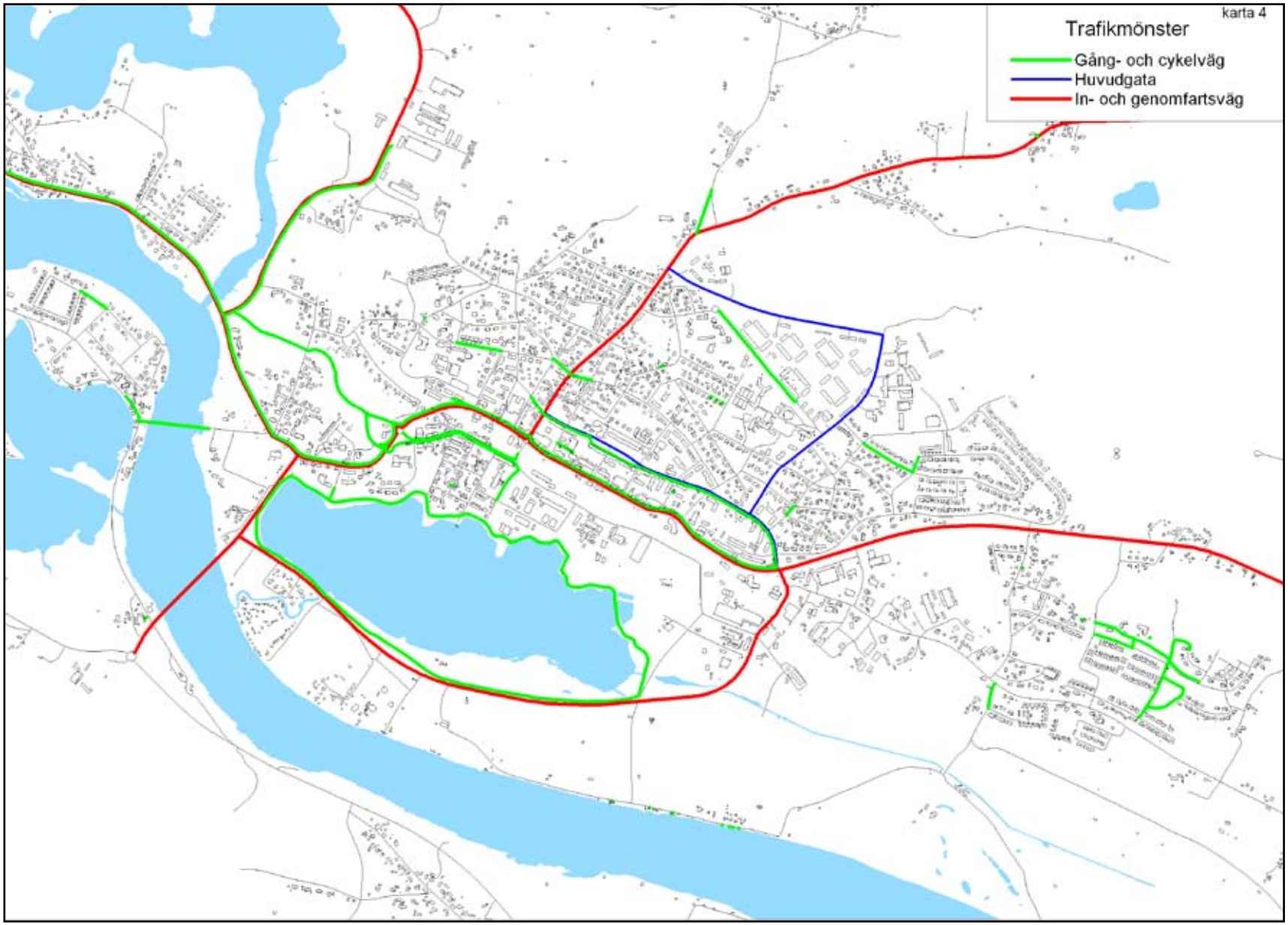

Karta 4.
Trafikmönster.

forts. Trafikmönster

Kollektivtrafik

Resecentrum.

Ljusdal har bra kommunikationer till Stockholm, men även till större pendlingsorter som Gävle, Bollnäs och Hudiksvall. Till Gävle och Bollnäs går regional tågtrafik - X-tåget - som körs av Länstrafiken. Även andra trafikutövare trafikerar denna sträcka med tåg. Till andra målpunkter är det buss som gäller. Trafiken är orienterad mot kusten, vilket innebär att bussförbindelserna norrut mot inlandet är sämre.

Turtätheten på den regionala busstrafiken till bl.a. Hudiksvall och Bollnäs är inte tillfredställande anser framför allt ungdomarna. Många unga åker till Hudiksvall och Bollnäs för att roa sig, och då är det problem, att bussarna går så sällan, särskilt på kvällstid.

Stationsområdet i tätorten har nyligen byggts om till ett nytt Resecentrum, som ökat kollektivtrafikens effektivitet, genom att busstrafikanterna släpps av direkt mot den perrong, som trafikeras av regionaltågen till/från Gävle och Bollnäs. Förhoppningen är att kunna minska antalet spår på Ljusdals bangård, så att en planskild gång- och cykelpassage kan byggas under stambanan i anslutning till Resecentrum.

Ljusdals tätort trafikeras av en lokal bussringlinje, en servicelinje, som passerar kyrkan i väster, Gärdeåsen i norr, Ämbarbo i öster samt Resecentrum centralt.

Överst: Trafik i korsningen väg 83 och 84 sett från kyrktornet.
Nederst: Buss på Kyrkogatan på väg mot centrum kvällstid. I bakgrunden Schillingska huset.

Viktiga slutsatser

- Biltrafiken, som passerar genom Ljusdals centrum på Norra Järnvägsgatan, medför risk för olyckor. Dessutom medför trafiken svårigheter att utveckla centrum så att skönhet och trevnad uppnås.
- I östra delen av samhället vid korsningen Hudiksvallsvägen – Smedsgatan bildas ofta kö p.g.a. mycket trafik och kort avstånd till plankorsningen med järnvägen.
- Vägstandarden är bitvis dålig i samhället, särskilt i Åkerstaområdet söder om Resecentrum.
- Genom tätorten saknas ett heltäckande, övergripande gång- och cykelvägnät, som inbegriper exempelvis Ämbarbo öster om själva tätorten.
- Det finns bra kommunikationer till större pendlingsorter som Gävle, Bollnäs och Hudiksvall, men förbindelserna norrut mot inlandet är sämre.
- Turtätheten på den regionala busstrafiken är inte tillfredställande ur ett ungdomsperspektiv.
- Stationsområdet har nyligen byggts om till ett modernt Resecentrum, som ökat kollektivtrafikens effektivitet.
- **Det är viktigt att trafiken i centrum minskas genom att lokaltrafiken omfördelas och genomfartstrafiken leds förbi, då en ny bro över Ljusnan byggs i ett läge öster om Kyrksjön.**
- **Det är viktigt att antalet spår minskas på Ljusdals bangård, så att en planskild gång- och cykelpassage kan byggas under stambanan i anslutning till Resecentrum och att kontakt med Kyrksjön tillskapas.**

Livsmiljö

Dagpuls

Besök till post, bank, systembolag, affärer m.m. skapar en tydlig dagpuls i centrala Ljusdal längs Norra Järnvägsgatan, Hotellgatan, Tingsgatan och vid Postplan. Alla resande bidrar till folklivet vid Resecentrum liksom lunchgäster, som besöker de många centralt belägna restauranterna. Emellertid sprids folklivet ut genom besök på biblioteket, som ligger i Förvaltningshuset, en liten sträcka från den mest centrala delen av samhället. Eftersom centrumområdet är utsträckt använder människor bilen för att förflytta sig, vilket innebär onödigt mycket biltrafik i centrum. Den centrala delen av Ljusdals tätort saknar ett tydligt torg för människors möten.

Vid skolorna och i verksamhetsområdena är det också liv och rörelse under dagen.

Marknadsdag på Postplan.

Slottegymnasiet, uppfört 1959.

Kvällspuls

Kvällstid är det huvudsakligen de restauranter som har öppet, som skapar folkliv ute i samhället. Det är ganska lugnt och stilla vintertid, men på sommaren medverkar flera av restauranternas uteserveringar till en mer kontinental stämning och en ökad kvällspuls. Då uppstår ibland konflikt med de boende i centrum som upplever att kvällslivet stör.

En viss åldersgrupp av ungdomarna saknar ett centralt beläget ungdomsställe och ett kvällsöppet café av det slag, som förekommer i så stor utsträckning i andra städer idag. Yngre tonåringar ”hänger” vid Statoil-macken eller vid Resecentrum i brist på andra mötesplatser. Sommartid samlas ungdomarna utanför samhället vid Norebadets camping.

Fram till 1980-talet var Folkparken mycket populär med dans- och festkvällar, men den spelar inte samma roll idag som social träffpunkt.

Grillkväll på Nore camping. Foto: Roine Sjölund.

Cruising i Ljusdal. Foto: Mikael Hansson.

Musikuppträdande vid Rosehill.

forts. Livsmiljö

Kultur och nöjen

Ljusdalsbygdens museum.

Det finns ett regelbundet utbud av teater, musik och film som arrangeras årligen av Ljusdals teaterförening, Föreningen Musik i Ljusdal samt Ljusdals filmförening. Teaterföreställningarna äger för det mesta rum i gymnasieskolans aula. Musik i Ljusdal förlägger konserter bl. a. på olika håll i Ljusdals samhälle förutom i aulan på gymnasiet. Riobiografen drivs kommersiellt och har ett ordinarie utbud. Dock ej på sommaren. Ljusdalsbygdens museum arrangerar regelbundet utställningar, mestadels inom konsthantverk, hemslöjd, kulturhistoria och ibland rena konstutställningar.

Hembygdsföreningen ordnar kulturaktiviteter, hemslöjdsutställningar och berättaraftnar och Ljusdals – Ramsjö församling arrangerar ofta välbesökta konserter i kyrkan.

För ungdomar är det riktade utbudet inte stort, men de har subventionerat pris på samtliga arrangemang, som ordnas av teaterföreningen, filmföreningen och musik i Ljusdal. Ungdomar i kommunen kan söka pengar för kulturaktiviteter och arrangemang som de själva vill genomföra. Kommunen ordnar kulturaktiviteter några gånger om året i Förvaltningshuset.

I Ljusdals samhälle finns ett mycket rikt föreningsliv, som engagerar många.

Hembygdsföreningen ordnar midsommar- och nationaldagsfirande, som är några exempel på återkommande evenemang i Ljusdal.

Ljusdals årliga ”World Cup” i bandy är ett vida känt evenemang som engagerar många invånare i samhället. Under en period sponsrades evenemanget av SJ, och Ljusdals kommun kunde inför bandycupen marknadsföra sig på Stockholms Central. Marknadsföringen har på senare tid återupptagits.

Interiör från Ljusdalsbygdens museum.

Entrén till biblioteket i Förvaltningshuset.

Samling bakom Resecentrum. Foto: Jonathan Eng.

Viktiga slutsatser

- Ljusdal har ett tydligt liv dagtid främst längs Norra Järnvägsgatan, Hotellgatan, Tingsgatan och vid Postplan. Folklivet sprids även till Förvaltningshuset med biblioteket.
- Ljusdal har ett visst folkliv även kvällstid under sommaren, då restauranterna har öppna uteserveringar. Det saknas samlingslokal för ungdomarna, som samlas på Statoil-macken och vid Resecentrum i brist på andra lokaler.
- Det finns ett regelbundet utbud av teater, musik och film, som främst riktar sig till vuxna.
- ”World Cup” i bandy är av betydelse för många av Ljusdalsborna och den spelar roll som mötestillfälle, som gynnar företagarna.
- **Det är viktigt att skapa fler mötesplatser och då särskilt för ungdomarna.**

Starka och svaga sidor

Starka sidor

Vi förskola. Radhuslängan Gärdehov till höger.

Ljusdal har karaktären av grön och lummig villaort tack vare den stora andelen enfamiljshus med uppvuxna trädgårdar. Samhället upplevs som tryggt och säkert att vistas i, vilket är betydelsefullt särskilt för barn och barnfamiljer samt för äldre. Det finns en bra grundläggande kommunal service med skola och barnomsorg, som anses hålla hög kvalitet.

Generellt sett råder det ingen bostadsbrist i samhället, men det finns en viss brist på lägenheter med bra tillgänglighet.

Samhället har ett värdefullt byggnadsbestånd, och de äldsta byggnaderna har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Även sentida villaområden och hyreshus från tiden före 1960-talet kan numer betraktas som kulturhus.

Den åldersmässiga skiktningen av bebyggelsen är tydlig och skapar en identitet åt samhället tillsammans med gatustrukturen, som i stort sett är densamma som på 1600-talet med en huvudgata i nordväst-sydost och med mindre korsande gator.

Det finns väl utbyggda kommunikationer till pendlingsorterna. Det är korta restider för pendlare till Stockholm och till andra städer. Många människor åker också exempelvis iväg på teater- och operabesök i Stockholm.

”Bergkvists” i hörnet avTingsgatan-Hotellgatan.

forts. Starka och svaga sidor

forts. Starka sidor

Det finns ett stort utbud av fritidssysselsättningar särskilt inom idrott, friluftsliv och andra uteaktiviteter. Det finns ett rikt lokalt kulturutbud.

Det finns gott om affärer och restauranter och ett bra bibliotek i ett populärt förvaltningshus.

Det råder god samverkan mellan kommun och näringsliv.

Samhället har mycket vackra omgivningar med storslagen natur och blånande berg, som erbjuder rika möjligheter till rekreation inom jakt, fiske och andra vinter- och sommarsporter. Älvlandskapet med höga natur- och kulturvärden lockar många turister till trakten.

Överst: framför Förvaltningshusets entré.
Nederst: Norebadet.

Svaga sidor

Ljusdals tätort saknar ett avgränsat centrum med ett torg, som kan fungera som mötesplats för människor. Det otydliga och utsträckta centrumområdet orsakar mycket biltrafik inom samhället, eftersom människor använder bilen för att förflytta sig mellan olika punkter.

Den genomgående trafiken och järnvägsområdet utgör i dagsläget en besvärande barriär genom hela centralorten. Biltrafiken dominerar alldeles för mycket och hela centrumområdet präglas dessutom av parkeringsplatser, som splittrar tätortsmiljön och försvårar möjligheten att skapa ett tydligt torg.

Hanteringen av skogsråvara centralt i samhället medför oönskade effekter på miljön i centrum, såsom lukt, buller och damm. Liksom de tunga lastbilstransporterna, som passerar genom samhället. Dessutom är området för virkeshantering ett trist möte med samhället när man anländer med tåg.

Trafikgenomströmning på Norra Järnvägsgatan.

forts. Starka och svaga sidor

forts. Svaga sidor

Den varierade bebyggelsebilden med hus från olika tider, ofta blandade i samma område, med obebyggda tomter, utsparade grönytor och ett oregelbundet gatunät kan uppfattas som rörig, där helheten och omsorgen om detaljer går förlorad.

Bostadsbeståndet i samhället har inte riktigt anpassats till dagens befolkningsstruktur och dess behov.

Samhället har tråkiga infarter, särskilt när man kommer med bil från öster på riksväg 84 och likaså när man anländer med tåg.

Österänsområdet är idag ett outnyttjat område, som ser öde och fult ut. Området skärmar av samhället från delar av Kyrksjön.

Åkerstaområdet, söder om järnvägen och sydväst om Resecentrum, har länge upplevts som ofärdigt med obebyggda tomter som skapar osammanhållande bebyggelse.

Överst: infart från väg 84, österifrån.
Nederst vänster: Vy från tåget, söderifrån.
Nederst höger: Outnyttjad mark i Åkerstaområdet.

Hybovägen intill Ämbarbo.

Ljusdal saknar ett sammanhängande övergripande trafikseparerat nät för gång- och cykeltrafiken.

Det råder brist på lokaler och nöjesutbud för ungdomar. Det råder också brist på arbetstillfällen för unga, vilket orsakar att många unga flyttar från Ljusdal. Det gäller särskilt flickorna, som ofta flyttar efter skoltiden för studier på annan ort. Pojkarnas bristande intresse för studier och negativa skolresultat är ett annat problem i Ljusdal.

Ljusdal har relativt väl utbyggd kollektivtrafik. Bussförbindelserna till Bollnäs och Hudiksvall är dock dåliga under kvällstid och helger. Det drabbar framförallt ungdomarna som i högre grad än vuxna är beroende av kollektivtrafik.

Sammanfattning och rekommendationer

Ljusdals identitet

Ljusdals tätort är ett modernt kommuncentrum. Orten har vuxit fram ur ett stationssamhälle, som i sin tur anlades i en mycket gammal jordbruksbygd. Historien är än idag tydligt läsbar. Dels i ortens byggnadsbestånd, som är av mycket blandad ålder och speglar olika skeden i samhällets utbyggnad, dels i gatustrukturen, som i grunden bestått sedan 1600-talet. Detta, tillsammans med själva stationsområdet, som är tätorten Ljusdals historiska kärna, bidrar starkt till ortens identitet.

Banområdet med de tre byggnaderna järnvägshotellet, järnvägsstationen och posthuset bildade tillsammans med lokstallarna i begynnelsen en gräns mellan bostadsbebyggelse och affärer i norr och industrier i söder. Hela miljön kring Norra Järnvägsgatan är kulturhistoriskt intressant med många synliga spår från stationssamhällets tillkomst och expansion. Att värna om historien är viktigt för Ljusdals identitet.

Ljusdals identitet bör tas tillvara och tjäna som utgångspunkt vid förnyelse och utveckling av centrum och vid omvandling av Österänäsområdet till annan användning så småningom. Förnyelsen och omvandlingen bör också knyta an till Ljusdals karaktär som grön och lummig villaort med en växtlighet, som är mycket framträdande.

Vattnet spelar en stor roll och samspelet mellan de låglänta markerna runt Kyrksjön och vid älven i söder och de skogrika och höglänta områdena i norr och öster är en miljöupplevelse, som också ger karaktär åt samhället.

Ljusdals profil som handels- och servicecentrum ska stärkas.

Överst: rastplats vid väg 83, Stavsätter.
Mitten: Konditori Finess i Centrumhuset.
Nederst: lokstallarna på Ljusdals bangård.

Utveckling av centrum

En orts centrum har i alla tider varit viktig som mötesplats och som symbol för orten. Ljusdal har idag inget tydligt avgränsat centrum utan hela området mellan kyrkan i väster och Kläppa i öster betraktas i viss mån som centrumområde. Centrumområdet måste därför avgränsas.

Den centrumomvandling, som har genomförts under de senaste decennierna har inneburit förändringar i det gamla gatunätet i centrum. Bygget av Koppargården betydde att Rådhusgatan lades igen mellan Hotellgatan och Mårtensgatan. För att ordna centrala parkeringsplatser flyttades Hotellgatan norrut. Nya hus har tillkommit kring Hantverkargatan och Hotellgatan och i hörnet av Norra Järnvägsgatan och Hogdinsgatan har en galleria med affärer och bostäder ovanpå byggts.

Överst: Hotellgatans nya sträckning.
Mitten: gallerian vid Hogdinsgatan.
Nederst: villabebyggelse i Stenhamre. Hörnet Tällegatan-Hotellgatan.

Fortsatt centrumutveckling bör ske på ett sätt, så att de gamla strukturerna tillvaratas och med hänsyn till områdets kulturhistoriska värden. Om- och tillbyggnader bör göras varsamt och nya byggnader bör tillkomma med hänsyn tagen till befintliga hus. Det betyder inte att nya hus måste efterlikna gamla intilligande hus. Vackra, moderna byggnader kan gärna byggas blandat med den äldre bebyggelsen för att på så vis fortsätta att utveckla ”Ljusdals-identiten”. För att stärka en ”vi-känsla” och stimulera till möten mellan människor önskas någon form av aktivitetshus i centrala Ljusdal.

forts. Sammanfattning och rekommendationer

Skapa ett torg

Ett centralt beläget torg, som kan få betydelse som tätortens tyngdpunkt och fungera som naturlig mötesplats för människor, bör tillskapas. Det skulle gynna samhället och affärsverksamheten i centrum. Exakt läge och avgränsning av torget får studeras noga. Utformningen bör ske med omsorg, så att det blir ett vackert torg, som också upplevs tryggt, säkert och tillgängligt för alla människor. Belysning, möblering, markbehandling, planteringar m.m. bör uppfylla högt ställda kvalitetskrav så att torget blir en god symbol för det framtida Ljusdal. Torget bör få en utformning som svarar mot dess läge och funktion som ortens viktigaste och mest centralt belägna stadsrum/offentliga rum.

Trafiken på Norra Järnvägsgatan

Trafiken på Norra järnvägsgatan utgör en barriär, som förorsakar olyckor, buller och avgaser. Det är viktigt att minska trafiken för att kunna utveckla samhällets centrala delar. Det är den lokala trafiken från Järvsö och Färila med mål i östra delarna av Ljusdal, som utgör de stora trafikströmmarna.

När väg 84 byggs i ny sträckning i Smedsgatans förlängning öster om samhället med planskild korsning under stambanan och ny bro över Ljusnan kommer trafiken att minska genom samhället. Då kan Norra Järnvägsgatan göras smalare, varvid också den fysiska barriäreffekten minskar. På vissa sträckor längs järnvägen i centrum kan ett snyggt plank i olika höjder sättas upp mot spårområdet som visuellt skydd och som bullerskydd.

Utveckling av Östernäsområdet

På Östernäsområdet finns möjlighet att utveckla olika slags verksamheter som tillgodoser olika behov.

Utveckling av Åkerstaområdet

Det centralt belägna Åkerstaområdet bör utvecklas och kompletteras, så att det blir ett funktionellt blandat område. Där bör finnas bostäder i olika upplåtelseformer, verksamheter, park och exempelvis en samlingslokal för ungdomar.

Höger: bron över Ljusnan där väg 83 och 84 har samma sträckning.
Ovan: Gång- och cykelbanan invid Kyksjönäsvägen.
Nedan: Östernäs f.d. sågområde invid Kyrksjön.

Karaktärsfulla infarter

Infarterna till Ljusdal bör visa upp Ljusdals karaktär och upplevas som välkomnande. Övergången från landsbygd till tätort bör markeras. Det kan göras genom en välkomnande skylt och en plats där man kan stanna upp och få information om samhället. Men det kan också göras genom att byta miljö. Landsvägen bör övergå till att upplevas som gata, exempelvis genom att plantera alléträd så att ett gaturum skapas.

Bygga i framtiden

Framtida bostadsbebyggelse bör tillkomma inom ramen för det nuvarande samhällets gränser genom förtätning, komplettering eller ersättning av befintlig otjänlig bebyggelse. En viktig uppgift bör vara att rusta och underhålla det befintliga byggnadsbeståndet, som är av god kvalitet. Ny orörd mark utanför samhället bör inte tas i anspråk.

Cykelvägnät

Ett sammanhängande, övergripande cykelstråk bör utvecklas inom samhället. Det förutsätter t.ex. att Hybovägen är byggd i ny sträckning och att en gång- och cykelväg mellan Ämbarbo och centrala Ljusdal byggs.

forts. Sammanfattning och rekommendationer

Natur

En av de viktigaste kvaliteterna i Ljusdal är närheten till en enastående vacker natur. Det är därför viktigt att bibehålla och utveckla denna kvalitet genom att säkerställa god tillgänglighet från samhället ut till omgivande naturområden.

Det är särskilt viktigt att ha goda naturkvaliteter i närmiljön, dvs inom områden som kan nås till fots eller per cykel från bostaden i vardagen. Samhällets befintliga parker och grönytor i anslutning till bostadsbebyggelsen skapar lugna miljöer för rekreation och bör rustas och skötas alla årstider. Det är värdefullt om grönytorna kan knytas samman med Kyrksjön och Kyrksjönäset. Ett sammanhängande natur- och rekreationsområde runt hela Kyrksjön bör utvecklas, när Österänsområdet är möjligt att använda för annat ändamål.

Sociala livet

Ungdomen är en resurs som måste tas tillvara. Det är viktigt att ha en öppen levande dialog med dagens unga för att förstå, vad de har för behov och önskemål. Det är angeläget att få ungdomarna att engagera sig för bygden och för Ljusdals tätort. Ett sätt att stimulera till detta är att fler mötesplatser skapas i samhället och då särskilt för ungdomarna

Ljusdals tätort är kommunens centralort och har därigenom en speciell roll i kommunen. Det finns en tydlig dagpuls i samhället. Men för att bli en modern och attraktiv ort måste samhället också kunna bjuda på kvällspuls i sina centrala delar. Det betyder att de människor som bor där, måste acceptera liv och rörelse även kvällstid, precis som i andra levande städer i Sverige såväl som i andra länder.

Överst: samlingspunkt för ungdomar vid Resecentrum.
Mitten: Stadtparken.
Nederst: Underhållning vid invigningen av Resecentrum.

Ljusdals Kommun

Ljusdals kommun, 827 80 Ljusdal • Telefon: 0651-180 00 • E-post: kommun@ljusdal.se • www.ljusdal.se